

NEVRUZ ZİRVESİ

I. Uluslararası
Bahtiyar Vahapzade
AZERBAIJAN
KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI
SEMPOZYUMU

20-23 Mart 2018
ANTALYA

ÖZET KİTABI

Editörler
Prof. Dr. Mustafa TALAS
Doç. Dr. Sehrane KASIMI

ISBN 978-605-9885-79-9

ÖZET KİTABI

I. ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE AZERBAYCAN TARİHİ – KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

20-23 Mart 2018
ANTALYA

Editörler

Prof. Dr. Mustafa TALAS
Doç. Dr. Sehrane KASIMİ

Institution Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publisher: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org www.iksadkongre.org

Iksad Publications - 2018©
ISBN – 978-605-9885-79-9

SUMMIT ID

NAME

INTERNATIONAL NEWROZ SUMMIT

PARTICIPATION

Keynote and Invited

DATE & PLACE

March 20-23, 2018 – Antalya/TURKEY

ORGANIZATOR

İKSAD- Institute of Economic Development and Social Researches

SYMPOSIUM

AZERBAIJAN

HEAD OF ORGANIZING COMMITTEE

Mustafa Latif EMEK

HEAD OF SUMMIT

Prof. Dr. Mustafa TALAS

ORGANIZING COMMITTEE

Dr. Dilorom HAMROEVA

Dr. Mariam S. OLSSON

Dr. Liliya BUSKUNBAYEVA

Gulgina ŞAMSUTDİNOVA

KEYNOTE SPEAKER

Dr. Shurubu KAYHAN

Dr. Osman Kubilay GÜL

COORDINATORS

Kaldygul ADILBEKOVA & Baurcan BOTAKARAEV

Hasan SURKHAYLI & Zhuldyz SAKHI

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz State Pedagogy University

Dr. Dilorom SALAHİY
Semerkant State University

Dr. Akmaral SARGIKBAEVA
Al Farabi Kazakh National University

Dr. Cholpon TOKTUSUNOVA
Kyrgyz National State University

Dr. İbrahim HAQQULOV
Uzbekistan Science Academy

Dr. Elvan YALCINKAYA
Omer Halisdemir University

Dr. Zharkyn SULEIMANOVA
Kazakh State Women's Pedagogy University

Dr. Sirojiddinov SHUHRAT
Uzbekistan University of Language and Literature

Dr. Machabbat OSPANBAEVA
Taraz State Pedagogy University

Dr. Liliya BUSKUNBAEVA
Ufa Science Academy

Dr. Aftondil ERKİNOV
Uzbekistan Ali Shir Nawai University of Language and Literature

Dr. Mustafa TALAS
Ömer Halisdemir University

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Russia Natural Sciences Academy

Dr. Gulnaz KARİMOVA
Ufa Science Academy

Dr. N.N. KEMANOVA
Kazakh State Teacher Training University

Dr. Necati DEMİR
Gazi University

Dr. Metin KOPAR
Adıyaman University

Dr. Gulzar IBRAHIMOVA
Baku Avrasya University

Dr. Misliviy VLADEMIR
Ukraine Technic University

Dr. Rimma MURATOVA
Ufa Science Academy

Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazakh State Women's Pedagogy University

Dr. Sarsakenova A. BAGITOVNA
Orleo National Development Institute

Dr. Mehmet OKUR
KATU

Dr. Ekbar VALADBIGI
Urumia University

Dr. Shara MAZHITAeva
Karaganda State University

Dr. Sehrane KASIMI
AMEA

Dr. Rezida SULEIMANOVA
Ufa Science Academy

Dr. Ulbosun KIYAKBAEVA
Abai Kazakh Pedagogy University

Dr. Veysi ÜNVERDİ
Mardin Artuklu University

Dr. Mehriban EMEK
Adiyaman University

Dr. Zinnur SİRAZİTDİNOV
Ufa Science Academy

Dr. Zhaparkwlova N. IKSANOVA
Al Farabi State National University

**I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE AZERBAYCAN KÜLTÜRÜ, T AİRİHİ VE
EDEBİYATI SEMPOZYUMU**

KONGRE PROGRAMI

20-23 Mart, 2018

ANTALYA, TÜRKİYE

CLUB SERA HOTEL

ULUSLARARASI KÜLTÜR VE MEDENİYET

ZİRVESİ KAPSAMINDA

PROGRAM AKIŞI

20 MART- OTURUMLAR

21 MART- NEVRUZ KUTLAMASI ŞÖLEN PROGRAMI

22 MART –OTURUMLAR

23- MART- OTURUMLAR

20 MART, 2018 (TÜM SUNUMLAR AZERBAJYCAN SALONUNDA)

OTURUM-1

10:00-12:00

OTURUM BAŞKANI: **DOÇ.DR. İMAŞ HACİYEV**

Nigar GOZALOVA	<i>1828-1829 OSMANLI-RUS SAVAŞI SIRASINDA ANADOLU PAŞALIĞLARI'NIN DURUMU (Rus Kaynaklarına Dayalı)</i>
Фараджуллаева Эльмира Надыр	<i>ЖОРЖ САНД И КЕРОГЛУ</i>
Faik ELEKBERLİ	<i>TÜRK DÜNYASINDA TÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ İKİ FARKLI "ÜÇLÜ" DÜSTUR: TARİH VE ÇAĞDAŞLIK</i>
Kasimi Sehranə Ələsgər Qızı	<i>ŞƏRQ MƏDƏNİYYƏTİ VƏ İSLAM DİNİ</i>
İmaş HACIYEV & Səadət ƏLİYEV & Musa MURSAQULIYEV	<i>QAFQAZ ALBANIYASININ QƏBİRÜSTÜ ABİDƏLƏRİ: DAŞYONMA SƏNƏTİNİN PLASTİKASI</i>
Nazim HÜSEYNLI	<i>ŞUMERLƏRİN "GİLQAMEŞ DASTANI" VƏ ONUN İDEYA İZLƏRİ</i>
Gulzar İBRAHİMOVA	<i>AZƏRBAYCANDA MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR SOVET DÖVLƏTİ SİYASƏTİ KONTEKSTİNDƏ (1920-1940)</i>
Гебеков Гебек Физулиевич	<i>АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ФАКТОР В МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОГО ДАГЕСТАНА</i>

12:00-13:00

ÖĞLE YEMEĞİ ARASI

20 MART, 2018

OTURUM-2

13:00-15:00

OTURUM BAŞKANI: **PROF. DR. GULZAR İBRAHİMOVA**

Магарамов Шарафетдин Арифович	<i>ТРАДИЦИИ ПРАЗДНОВАНИЯ НАВРУЗ-БАЙРАМА У ДАГЕСТАНСКИХ АЗЕРБАЙДЖАНЦЕВ</i>
Samirə Kərimova	<i>31 MART 1918-Cİ İL AZƏRBAYCANLILARIN SOYQIRIMI HAQQINDA İLK BƏDİİ NÜMUNƏLƏR</i>
Eşqanə BABAYEVA	<i>BAHTİYAR VANABZADE AZERBAJYCAN-TÜRKİYE EDEBİ İLİŞKİLER KONTEKSTİNDE</i>
Садыгова Афаг Аллахверди гызы	<i>СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАЗДНИКА НОВРУЗ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ</i>
Оксана Сорокина	<i>ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ В РОДОВОМ ОБРЯДЕ ЧУВАШЕЙ</i>
Булатов Башир Булатович & Сефербеков Руслан Ибрагимович	<i>ПРАЗДНОВАНИЕ НОВРУЗ-БАЙРАМА ГОРОЖАНАМИ ДАГЕСТАНА В ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД</i>
Toğrul HALİLOV	<i>ORHUN'DAN NAHÇIVANA TÜRK DAMĞALARI (TUNÇ ÇAĞI SERAMİKLERİ ESNASINDA)</i>

Babək Qurbanov

TÜRKSOYLU XALQLARIN İÇTİMAİ-MƏDƏNİ
HƏYATINDA NOVRUZ

20 MART, 2018

OTURUM-3

16:00-18:00

OTURUM BAŞKANI: **PROF.DR. BABƏK QURBANOV**

Pınar DAĞ	<i>FUZÜLİ"İN LEYLA VÜ MECNUN İLE ŞEYH GALİB'İN HÜSN Ü AŞK MESNEVİLERİNDE KAHRAMANLARIN TANIŞMALARI VE AŞIK OLMALARI</i>
Ebru VURAL ARSLAN	<i>LEYLÂ vü MECNÛN ile HÛSN ü AŞK MESNEVİLERİNDE ENGEL UNSURU ve LEYLÂ ile HÛSN'ÜN ENGEL KARŞISINDAKİ TUTUMU</i>
Sabina ABİD	<i>AZƏRBAYCAN TÜRKÇESİNDE BASİT CÜMLENİN YÜKLEME GÖRE ŞEKİLLENEN YAPISAL MANTIKSAL TİPLERİ</i>
İlkin GULUSOY	<i>AZƏRBAYCAN ATALAR SÖZLƏRİNDƏ AİLƏ VƏ AİLƏDAXİLİ MÜNASİBƏTLƏRƏ DAİR</i>
Elmira ABASOVA	<i>BƏXTİYAR VAHABZADƏ YARADACILIĞINDA TÜRKÇÜLÜK FƏLSƏFƏSİ</i>

21 MART- NAURYZ KUTLAMASI PROGRAMI

22 MART, 2018

OTURUM-1

10:00-12:00

OTURUM BAŞKANI: **PROF.DR. BEKİR ÇINAR**

İlgar İMAMVERDİYEV	AZƏRBAYCAN MUSİQİSİNDƏ BAHAR MÖVZUSU VƏ NOVRUZ MOTİFLƏRİNİN İZLƏRİ
Validə PAŞAYEVA	BİR QARABAĞ XALÇASININ KOMPOZİSİYASI HAQQINDA
Ayvaz MORKOÇ	AZƏRBAYCAN YAZARI FERMAN KERİMZADE VE "KARLI AŞIRIM", "HUDAFERİN KÖPRÜSÜ" "ÇALDIRAN DÖVÜŞÜ" ROMANLARI ÜZERİNE BAZI BİLGİLER
İsmail ÇELİK	DİLENCİLİK SINIFININ DİĞER SOSYAL SINIFLARA ENTEGRASYONU İSLAM FİNANS UYGULAMALARYLA SAĞLANMASI ÜZERİNE BİRTEKLİF
Аязбекова С.Ш.	ПРАЗДНИК В ТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ (ПО МОТИВАМ «КНИГИ ОТЦА НАШЕГО КОРКУТА»)
Bekir ÇINAR	TÜRKÇENİN MİLLİ KİMLİK İNŞASINDAKİ ÖNEMİ

12:00-13:00

ÖĞLE YEMEĞİ ARASI

NEVRUZ ZİRVESİ FOTOĞRAF GALERİSİ

ÖNSÖZ

Ne mutlu İKSAD Ailesi'ne ki, Türk Dünyasının baharı kutlayan bayramı olan nevruzu Avrasya'nın Turizm Başkenti Antalya'da birbirinden kıymetli biliminsanlarıyla gerçekleştirmeyi başarmıştır.

Türk Dünyasının bağımsız ülkeleri olan Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan'ın yanı sıra Rusya Federasyonu'nun muhtar cumhuriyetlerinden Tataristan, Dağıstan, Başkurdistan, Yakutistan, Moldovya'nın Gagavuz Muhtar Cumhuriyeti ve Bulgaristan'dan temsilcilerle baharın, dirilişin, yeniden doğuşun simgesi olan nevruz (yenigün) gerçek bir bayram edasıyla kutlandı.

Antalya Nevruz Zirvesi'nde, biliminsanları, hem tebliğleri ile bilim dünyasının dikkatini çekmiş, hem de şölen havasındaki nevruz kutlamasıyla insanların gönlünde taht kurmayı başarmışlardır.

Hem Kazakistan'dan hem de Azerbaycan'dan biliminsanlarının binbir zahmetle nevrusa uygun yiyecekler, tatlılar, honça(bohça)lar getirip konuklara ikram etmesi hem de kongre organizasyon komitesine armağanlar getirmiş olmalarının nevruzun bayram yönüne dikkat çeken bir yaklaşımla sunumunun yapılması çok önemli ayrıntılar olarak dikkatimi çekmiştir.

Antropolojik olarak Türklerin yayılmış olduğu coğrafyanın tamamında etkin olan bahar bayramı, bütün Türk boylarında çok önemli şölenlerle kutlanmaktadır. Türk olmayan topluluklar da bu bayramı kutluyor olsa da, yine Türklerin kutladığı tarzın etkisinde kalarak kutlamaktadırlar. Çünkü Türklerin hakimiyet alanlarında yaşamış olan toplulukların Türklerle etkileşimlerinin sonucunda bunu kutladıkları söylenebilir. Tabii ki, yer yer başka topluluklardan Türklerin de etkilendiği örnekler de söz konusu olmuştur. Ancak şunu rahat bir biçimde iddia edebiliriz ki, başka hiç bir topluluk Türklerin kutladığı coşkunlukta bu bayramı kutlamıyor.

Türklerin Ergenekon'dan çıkışından beri kutladığı bu bayramın Adriyatik'ten Çin'e kadar, hatta orayı da aşip Japonya'ya kadar yaşayan bütün Türklere ve etkileşim kurup bu bayramı öğrettikleri milletlere kutlu olmasını ve başta Türkelere olmak koşuluyla, bütün insanlığa mutluluk ve huzur getirmesini Ulu Tengri'den niyaz ederiz.

Bu vesileyle, organizasyonda çok önemli mesailerini harcayarak, üstün çabalar sarf eden İKSAD Ailesi'nin Başkanı Sayın Mustafa Latif Emek, Genel Koordinatörü Sefa Salih BİLDİRİCİ ve Nevruz Zirvesi Koordinatörü Kaldygül ADİLBEKOVA ve bütün emektarlar ile uzaklardan gelip bize omuz veren katılımcılara içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Mustafa TALAS

Antalya, 21 Mart 2018

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE AZERBAJCAN KÜLTÜRÜ, TAİRİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	i
BİLİM KURULU	ii
FOTOĞRAF GALERİSİ	iii
KONGRE PROGRAMI	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi

BİLDİRİ ÖZETLERİ

Nigar GOZALOVA 1828-1829 OSMANLI-RUS SAVAŞI SIRASINDA ANADOLU PAŞALIĞLARININ DURUMU (Rus Kaynaklarına Dayalı)	1
Фараджуллаева Эльмира Надыр ЖОРЖ САНД И КЕРОГЛУ	2
Faik ELEKBERLİ TÜRK DÜNYASINDA TÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ İKİ FARKLI “ÜÇLÜ” DÜSTUR: TARİH VE ÇAĞDAŞLIK	4
Kasimi Sehranə Ələsgər Qızı ŞƏRQ MƏDƏNİYYƏTİ VƏ İSLAM DİNİ	5
İmaş HACIYEV & Səadət ƏLİYEVƏ & Musa MURSAQULİYEV QAFQAZ ALBANIYASININ QƏBİRÜSTÜ ABİDƏLƏRİ: DAŞYONMA SƏNƏTİNİN PLASTİKASI	6
Nazim HÜSEYNLİ ŞUMERLƏRİN “GİLQAMEŞ DASTANI” VƏ ONUN İDEYA İZLƏRİ	8
Gulzar İBRAHİMOVA AZƏRBAYCANDA MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR SOVET DÖVLƏTİ SİYASƏTİ KONTEKSTİNDƏ (1920-1940)	9
Гебеков Гебек Физулиевич АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ФАКТОР В МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОГО ДАГЕСТАНА	11
Магарамов Шарафетдин Арифович ТРАДИЦИИ ПРАЗДНОВАНИЯ НАВРУЗ-БАЙРАМА У ДАГЕСТАНСКИХ АЗЕРБАЙДЖАНЦЕВ	12
Samirə Kərimova 31 MART 1918-Cİ İL AZƏRBAYCANLILARIN SOYQIRIMI HAQQINDA İLK BƏDİİ NÜMUNƏLƏR	13
Eşqanə BABAYEVA BAHTİYAR VAHAPZADE AZERBAJCAN-TÜRKİYE EDEBİ İLİŞKİLER KONTEKSTİNDE	14
Садьгова Афаг Аллахверди гызы СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАЗДНИКА НОВРУЗ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ	15
Оксана Сорокина ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ В РОДОВОМ ОБРЯДЕ ЧУВАШЕЙ	16

**I. ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE AZERBAIJAN
KÜLTÜRÜ, TAİRİNİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU**

Булатов Башир Булатович & Сефербеков Руслан Ибрагимович ПРАЗДНОВАНИЕ НОВРУЗ-БАЙРАМА ГОРОЖАНАМИ ДАГЕСТАНА В ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД	17
Toğrul HALILOV ORHUN'DAN NAHÇIVANA TÜRK DAMĞALARI (TUNÇ ÇAĞI SERAMİKLERİ ESNASINDA)	19
Babək Qurbanov TÜRKSOYLU XALQLARIN İÇTİMAİ-MƏDƏNİ HƏYATINDA NOVRUZ	20
Pınar DAĞ FUZULİ'NİN LEYLA VÜ MECNUN İLE ŞEYH GALİB'İN HÜSN Ü AŞK MESNEVİLERİNDE KAHRAMANLARIN TANIŞMALARI VE AŞIK OLMALARI	21
Ebru VURAL ARSLAN <i>LEYLÂ vü MECNÛN</i> ile <i>HÜSN ü AŞK</i> MESNEVİLERİNDE ENGEL UNSURU ve LEYLÂ ile HÜSN'ÜN ENGEL KARŞISINDAKİ TUTUMU	22
Sabina ABİD AZERBAIJAN TÜRKÇESİNDE BASİT CÜMLENİN YÜKLEME GÖRE ŞEKİLLENEN YAPISAL MANTIKSAL TİPLERİ	23
İlkin GULUSOY AZƏRBAYCAN ATALAR SÖZLƏRİNDƏ AİLƏ VƏ AİLƏDAXİLİ MÜNASİBƏTLƏRƏ DAİR	24
Elmira ABASOVA BƏXTİYAR VAHABZADƏ YARADACILIĞINDA TÜRKÇÜLÜK FƏLSƏFƏSİ	25
İlgar İMAMVERDİYEV AZƏRBAYCAN MUSİQİSİNDƏ BAHR MOVZUSU VƏ NOVRUZ MOTİFLƏRİNİN İZLƏRİ	26
Validə PAŞAYEVA BİR QARABAĞ XALÇASININ KOMPOZİSİYASI HAQQINDA	28
Ayvaz MORKOÇ AZERBAIJAN YAZARI FERMAN KERİMZADE VE "KARLI AŞIRIM", "HUDAFERİN KÖPRÜSÜ" "ÇALDIRAN DÖVÜŞÜ" ROMANLARI ÜZERİNE BAZI BİLGİLER	29
İsmail ÇELİK DİLENCİLİK SINIFININ DİĞER SOSYAL SINIFLARA ENTEGRASYONU İSLAM FİNANS UYGULAMALARYLA SAĞLANMASI ÜZERİNE BİRTEKLİF	30
Аязбекова С.Ш. ПРАЗДНИК В ТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ (ПО МОТИВАМ «КНИГИ ОТЦА НАШЕГО КОРКУТА»)	31
Bekir ÇINAR TÜRKÇENİN MİLLİ KİMLİK İNŞASINDAKİ ÖNEMİ	34

**1828-1829 OSMANLI-RUS SAVAŞI SIRASINDA ANADOLU PAŞALIĞLARI'NIN
DURUMU (Rus Kaynaklarına Dayalı)**

Doç. Dr. Nigar GOZALOVA

Azerbaycan Ulusal Bilim Akademisi, nigar22@gmail.com

ÖZET

Kaçar Devleti ile barış anlaşması imzalandıktan (1828) sonra bölgede siyasi ve stratejik durum Rusya'nın lehine değişti. Bu da Osmanlı İmparatorluğu'na karşı askeri operasyonlara başlamak için Rus hükümetinin önünü açtı.

1828-1829 yılı savaşı, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında uzun süreli mücadelede yeni bir aşama idi. XIX. yüzyılın ilk yarısında Rus-Osmanlı ilişkileri, Avrupa uluslar arası ilişkilerin genel durumu ve Rusya'nın Ortadoğu'daki dış politikasının önünde duran kesin görevlerle belirlenmekteydi.

Bu savaşta, Rus askerleri kısa süre içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun denetiminde olan Ahılkelek, Ahıska, Ardahan, Beyazıt, Eleşkirt, Erzurum, Humus, Muş ve diğer yerleşim birimlerini işgal etti. Lakin savaş bittikten sonra Ahılkelek, Ahıska ve Poti dışında, diğer araziler-Kars, Ardahan, Erzurum, Muş, Beyazıt-Osmanlı'ya geri verildi.

Bu savaştan itibaren Ermenliler, Ruslara maddi yardımla yetinmeyip, önceki savaşlarda olduğu gibi barınma ve istihparat sağlamakla birlikte, Rus ordusunda savaşan gönüllü birlikler de kurdular.

Bu makalede, Rus askeri tarihçilerinin çok sayıda belgelerine dayanarak Kars, Ardahan, Erzurum, Muş, Beyazıt vilayetlerinin, coğrafi konumu, halkı ve doğal kaynaklarıyla ilgili bilgileri incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Rus savaşı, pašalıklar, Rus askeri kaynakları.

ЖОРЖ САНД И КЁРОГЛУ

Фараджуллаева Эльмира Надыр

Доцент Кафедры Французских и Немецких Языков.

Бакинский Государственный Университет, elmirafarajulayeva@hotmail.com

АННОТАЦИЯ

Народные коллективные сказания национального или этнического наследия всегда очаровывали современников романтической эпохи: С.Форил собирает и издаёт сербские песни, А. де Жерандо переводит венгерские народные поэмы, Адам Мицкевич в этом русле читает лекции о славянском мире. А герой эпоса, не имеющего аналогов по своей распространенности, Кёроглу, своей мощной индивидуальностью становится для французской писательницы Жорж Санд олицетворением «национального гения», «Наполеоном кочевников». «Как, ...вы не читали Кёроглу?!». Так начинается предисловие Жорж Санд к переводу на французский язык легендарной эпопеи Кёроглу о событиях письменно зафиксированных у тринадцати народов различной этнической принадлежности и происходивших в Азербайджане и Малой Азии в конце XVI – начале XVII. В 1842-1843 году Жорж Санд публикует французский перевод великого эпоса Кёроглу в журнале «Независимое обозрение» с английской версии записанной Александром Ходзько в Азербайджане.

Перевод азербайджанского эпоса “Кер-оглу” Жорж Санд может быть отнесен к жанру художественной публицистики, хотя он и не лишен вместе с тем элемента вымысла. Жорж Санд частью дословно цитирует переведенный текст, часть пересказывает с сокращениями от своего лица, т.е. имеет возможность проявить себя полностью и до конца.

Необходимо отметить, что Жорж Санд, ознакомившись с текстом назвала А.Ходзько “Гомером Кёроглу” и передала французской аудитории именно ту информацию о Кёроглу, которую почерпнула из предисловия самого А. Ходзько к английскому переводу.

Жорж Санд - писательница с огромным потенциалом мысли и эмоций, автор сотен произведений и статей, один из крупнейших романистов XIX века - очень тонко почувствовала и передала эпос “Кёроглу”. Для нее Кёроглу - это не только поэт, автор стихов, но еще и личность, олицетворяющая свой народ. Восхищаясь или осуждая те или иные качества Кёроглу, Ж.Санд непосредственно характеризует и дает оценку народу, к которому он принадлежит.

Эпос “Кер-оглу” в переводе Жорж Санд можно считать самым значительным явлением в истории француско-азербайджанских литературных связей XIX века. Следует отметить, что Жорж Санд видела в Кер-оглу национального героя, защитника интересов народных масс. Известно, что Жорж Санд проявляла исключительный интерес к национально-освободительной, борьбе. Нам представляется, что именно под влиянием Ходзько Жорж Санд проявила исключительный интерес к культуре народов Востока, в частности к азербайджанской культуре и литературе. Неслучайно Жорж Санд вторично обращается к эпосу. В 1853 году Жорж Санд, снабдив перевод иллюстрациями-рисунки

принадлежат ее сыну Морису Санд -, издала его в “Иллюстрированных произведениях Жорж Санд”.

Жорж Санд восторженно относится к Кёроглу, называет его “национальным героем Азербайджана, который был больше, чем поэт, больше, чем король, больше, чем философ; он был самым почитаемым человеком”. Писательница связывает конкретно Кёроглу с Азербайджаном, рассказывает о крепости Чанлибель. В комментариях Жорж Санд характеризует ашугов, исполнителей песен о Кёроглу, пишет о знаменитом коне Гырате, рядом с которым конь Ахилла “всего лишь пони”.

Обращение Жорж Санд к эпосу “Кер-оглу” было мотивировано не только ее идеями сен-симонизма. На протяжении всей своей жизни Жорж Санд проявляла интерес к Востоку. Можно сказать, что взгляд на писательницу через ее восточные произведения позволяет по-новому поставить и осмыслить многие вопросы, связанные с ее творчеством. Исследовав сложный и многоплановый характер связей творчества Жорж Санд с Востоком в общем контексте освоения на Западе восточной культурной традиции, роли этой темы в широкой перспективе ее творческой эволюции, мы получили еще одну возможность показать Восток как художественную проблему, соединяя основные вопросы с общим процессом восприятия Востока в европейской литературе.

Ключевые Слова: Жарж Санд, Кёроглу, Независимое обозрение.

**TÜRK DÜNYASINDA TÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ İKİ FARKLI “ÜÇLÜ” DÜSTUR:
TARİH VE ÇAĞDAŞLIK**

Doç. Dr. Faik ELEKBERLİ

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi

faikalekperov@mail.ru

ÖZET

20. yüzyılın başlarında, özellikle 1. Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında Türk Dünyasında Sosyalizme, Kömmunimze karşıt Türkçülük mefkuresi ile bağlı esasen iki farklı “üçlü” formülün olmasına inanıyoruz. Onlardan birinin müellifi Azerbaycan Türk aydını Ali Bey Hüseyinzade idi ki, onun “üçlü” formülü Türklük, İslamlık ve modernlik hattına dayanıyordu. Hüseyinzade 1907 yılında “Füyuzat” dergisinde açıkça yazdığı gibi, Türk halklarının yolu modern ruhlu Türklük ve İslamlıktan oluşur. Çok geçmeden Türkiye Türklerinin milli ideologu Ziya Gökalp Hüseyinzadenin “üçlü” formülünü türkleşmek, islamaşmak ve çağdaşlaşmak gibi formüle etti. Bu düşünceyi M. E. Resulzade 1. Dünya Savaşı yıllarında Kuzey Azerbaycan Türklerinin milli davasına çevirmekle kalmadı, az sonra Azerbaycan Cumhuriyeti’nin resmi ideolojisi oldu. Bu “üçlü” formülün esas dikkat çeken tarafı türklük ve islamaşmanın vahdetde götürülmesi idi. Kısacası, bu “üçlü” formülde Türk-İslam birliği davası ön planda idi.

Türkçülük ile doğrudan bağlı olan ikinci “üçlü” formülün yazarı Kırım Türk aydını İsmail Bey Gaspıralı olmuştur. Onun başlıca sloganı “Dilde, fikirde ve işde birlik” idi. A. Hüseyinzadenin “Türklük, İslamlık ve çağdaşlık” tezi ile Gaspıralı’nın “dilde, fikirde ve işde birlik” tezini karşılaştırdığımızda görüyoruz ki, Türkler için daha uygunu sonuncu olmuştur. Çünkü Gaspıralı’nın tezinde sadece Türk dilinde, Türk fikrinde ve Türk emelinde birlikten söz konusu durumda, Hüseyinzadenin tezinde ise İslam’la ve Batı kültürü ile ilgili Türkçülük davası öne çıkıyor. Elbette, Hüseyinzadenin tezinde Türkçülüğün İslamlık ve modern kültür anlamında Batı kültürü ile uzlaştırılması dönemin gerçek şartlarının sonucuydu. Çünkü bu dönemde, şimdi de olduğu gibi, Türkçülüğü 13 yüzyıla yakın içiçe görülmüş İslam dininden uzak tutmak mümkün olmadığı gibi, aynı zamanda dönemin öncü kültürü kabul edilen Batı kültürüne karşı koymak da mümkün değildir. Bu anlamda Hüseyinzade, Resulzade, Gökalp, Ağaoğlu, Atatürk ve diğerleri en iyi ihtimalle Türkçülük İslamlığın ve Çağdaşlaşmanın sentezinden çıkış yapmayı kabul görmüşlerdir.

Ancak Gaspıralı bir taraftan onlar gibi, İslamlığa ve Çağdaşlığa bağlı Türkçülük fikrini savunmakla birlikte, diğer yandan sırf Türk Birliği’ni gerçekleştirmeye yönelik ortak Türk dili, ortak Türk düşüncesi, ortak Türk amelini de öne çekmiştir. Düşünüyoruz ki, Gaspıralı’nın sırf Türk birliğine yönelik bu tezi Türk halkları için daha gerçekçi bir siyasi-felsefi bir kavram olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkleşmek, Muasırlaşmak, İslamlaşmak, Türk-İslam Mefkuresi, A. B. Hüseyinzade, Dilde, fikirde ve işde birlik, Türk Birliği, İ. Kaspıralı.

ŞƏRQ MƏDƏNİYYƏTİ VƏ İSLAM DİNİ

Kasimi Sehranə Ələsgər Qızı

Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

sekasimi@mail.ru

REZÜME

Bizə tamamilə tanış olmayan, lakin öz mədəniyyət xüsusiyyətlərini saxlayan islam xalqı mükəmməl bir xalq olaraq özünü tanıtdırmış və irəli getmişdir. İslam mədəniyyətinin beşiyi sayılan Ərəbistan, Hindistan, Misir xüsusi coğrafi bir ölkə olaraq, qədimdən bəri tanınır. İslam bayrağı altında birləşən bütün islam millətləri içərisində temperamentli təbiəti, mədəniyyəti və fitri istedadı ilə irəli getmiş ərəb xalqlarıdır.

Məlum olduğu kimi, islam dünyasında şöhrət tapmış və xalqlar mədəniyyətinin ən qəddar düşməni olan fatalizm ən çox islam dünyasında inkişaf etmişdi. Lakin bu cəhət ərəblərin inkişafına, onun mədəniyyətinin inkişaf mərhələsinə çox az təsir edə bilməmişdir. Ərəblərin musiqi nəzəriyyəsi Çin və hindlilərdə olduğu kimi xalqın tələbatına uyğun olaraq, özünəməxsus tərzdə öz yolunu davam etdirmişdir. Ərəblərin musiqisinin riyazi cəhətlərini tədqiq edərkən görürük ki, onlar fantastik hərəkət şəklini almamışdır. Məlumdur ki, ərəblər arasında böyük riyaziyyat və təbiət elmləri üzrə mütəfəkkirlər çoxdur. Onların musiqisi də müəyyən forma və şəklə girmiş allaqor və simvolikalardan ibarətdir. Onların musiqisi çiçəklənmiş bir ağacı təsvir etdiyi kimi, su, atəş, hava və torpağı, 12 səmavi bürcü, planetləri, gecə və gündüzü də əhatə edir. Bütün bu cəhətlər ərəb musiqisinin və onu yaradan xalqın mühitə və kainata olan əlaqə və münasibətini göstərir.

Ərəblərin qədim not işarəsi yunanlılar tərəfindən işlənən not şkalasıdır. Bu not işarəsi ərəblərin musiqişünasları tərəfindən ikiqat artırılmışdır. İlk dəfə olaraq, do notunu, c səsini 4, hətta 5 tona salan da onlar olmuşdur. Beləliklə, ərəb musiqişünasları hər notun üst və aşağı tonunu bir –biri ilə sıx surətdə bağlayaraq, bütöv ton, yarım ton, əsas tondan ibarət olaraq yeni bir şkala, yəni not düzümü yaratdılar.

Amma, ərəb dünyasından fərqli olaraq, Türkiyədə osmanlı musiqisi yüksək tərəqqi pilləsinə çatmışdı, belə ki, Qərbi dünya Türk musiqisi ilə məşğul olmağa başlamışdı. Məsələn, Ala Turça, Dans Maur, Yeniçərlər və başqaları bir sıra musiqi parçalarının Qərbi Avropa musiqişünasları tərəfindən yazılıb çap etdirilməsi müşahidə olunurdu. V.A. Motsart, L. V. Bethoven, Luigi Cherubini, Karl Mariya von Veber və s. Avropa və Qərbi Avropa musiqişünasları və bəstəkarları tərəfindən şərq musiqişünaslarından götürülmüş musiqi parçaları təkrar surətdə tənzimlənirdi. Müasir musiqi dili ilə desək, aranjiman edilirdi, və yaxud da ki, qərb və şərq musiqisinin sintezi meydana gəlirdi. Motsartın çox az tanınmış “Qahirə gözəli”, “Saraydan qaçma” operaları, f-no üçün türk marşı, Voldininin “Bağdad xəlifəsi”, Bethovenin “Ədən falakəti”, Cherubininin “Abuseras və Əlibala” operaları, Veberin “Obaran” və “Əbuhəsər” operaları, “Dərvişlər rəqsi” və s. Kimi əsərlərinin yaradılması Qərb aləmində Şərq həyat və musiqisinin tərəqqisinə bariz nümunədir.

Açar sözlər: ərəb, səmavi bürc, Şərq, Qərb musiqisi, azan, lüteran, katolik.

**QAFQAZ ALBANIYASININ QƏBİRÜSTÜ ABİDƏLƏRİ:
DAŞYONMA SƏNƏTİNİN PLASTİKASI**

İmaş HACIYEV

*sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun
"Qafqaz Albaniyası incəsənəti və memarlığı"
şöbəsinin aparıcı elmi işçisi
imash.hajiyev@mail.ru*

Səadət ƏLİYEV

*"Avey" Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğunun
direktoru*

Musa MURSAQULİYEV

*"Keşikçidağ" Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğunun
direktoru*

Təqdim olunmuş materialda Qafqaz Albaniyasının memarlığı və incəsənətindən bəhs edilir. Alban dövlətinin idarə olunmasında, onun mədəniyyətinin və memarlığının inkişafında türk tayfalarının böyük rolu olmuşdur. Ona görə də bir çox tarixçilər alban memarlığından danışarkən "Alban-türk memarlığı" ifadəsini işlədirlər.

Alban dövrü abidələrində, xüsusilə xaç daşlarının dekorundakı bədii kompozisiyalarda xristianlığın simvolu olan xaç təsvirləri ilə yanaşı, türk etiqladları, dünyagörüşü, sənəti ənənələri və mədəniyyətinə məxsus müxtəlif elementlər müşahidə olunur. Bütün bunlar alban abidələrinin türk etnomədəniyyətinə məxsus olmasını birmənalı şəkildə təsdiq edir.

Acar sözlər: qəbirüstü abidə, dövr, dekor elementləri, xaç, türk etnomədəniyyəti

**KAFKASYA ALBANIYASININ QEBİRÜSTÜ ANITLARI:
DAŞIŞLEME SANATI PLASTİKASI**

Sunulan materyal, Kafkasya Albaniyasının mimarisi ve sanatını anlatıyor. Türk kabileleri, Alban devletinin yönetiminde, kültürünün ve mimarisinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dolayısıyla birçok tarihçi Alban mimarlığı hakkında konuşurken "Alban-Türk-Mimarisi" ndan bahsediyor.

Alban dönemi anıtlarında, özellikle de haçtaşlar arası sanatsal kompozisyonlarda bir sıra Hristianlığın haç tasviri sembolleri ile yanışı, Türk etiketləri, dünyagörüşü, sanat geleneklerine ve kültürüne ait çeşitli unsurlar de gözlemlenir. Bütün bunlar açıqça Alban anıtlarının Türk etnokültürüne ait olduğunu doğruluyor.

Anahtar kelimeler: qəbirüstü anıt, dönem, dekor elementləri, haç, türk etnokültürü

**TOMBSTONE STATUES OF CAUCASIAN ALBANIA:
PLASTIC ART OF STONE CARVING**

In the presented material is described the architecture and art of Caucasian Albania. Turkic tribes played an important role in the management of the Albanian state, also in the development of its culture and architecture. Therefore, many historians use the expression "Albanian-Turkic architecture" when speaking about Albanian architecture.

In the monuments of Albanian period, especially in the artistic compositions of decorations of cross-stones', beside with the cross figures of Christianity are observed various

elements of Turkic beliefs, outlook, art traditions and culture. All of this unequivocally affirms that the Albanian monuments belong to the of Turkic etno - culture.

Key words: monument, period, decor elements, cross, Turkish etno - culture

**НАДГРОБНЫЕ ПАМЯТНИКИ КAVKAZСКОЙ АЛБАНИИ:
ПЛАСТИКА ИСКУССТВА РЕЗЬБЫ ПО КАМНЮ**

В представленной статье говорится об архитектуре и искусстве Кавказской Албании. Тюркские племена играли важную роль в управлении албанским государством, развитии его культуры и архитектуры. Поэтому, многие историки, говоря об албанской архитектуре, используют выражение «албано-тюркская архитектура».

В памятниках албанского периода, в особенности, в художественных композициях декора хачкаров (крестных камней), наряду с изображениями крестов, являющихся символами христианства, наблюдаются также различные элементы, присущие тюркской культуре, вере и мировоззрению. Все это однозначно подтверждает принадлежность албанских памятников тюркской этнокультуре.

Ключевые слова: памятник, период, элементы декора, крест, тюркская этнокультура

ŞUMERLƏRİN “GİLQAMEŞ DASTANI” VƏ ONUN İDEYA İZLƏRİ

*fəlsəfə elmlər doktoru, professor
Bakı Avrasiya Universiteti
huseynli-n.1956@rambler.ru*

REZÜME

“Gilqameş dastanı” şumer ictimai fikrinin inkişafı tarixində önəmli rol oynamış fundamental ədəbi-bədii və fəlsəfi əsərdir. Bu əsərdə süjetlərin bir-birini əvəzləməsi, ideyaların məntiqi-fəlsəfi əsasda qurulması onun dayanıqlılığını təmin edən başlıca amillərdəndir. Məhz bu parametrlər sayəsində əsər dövrdən-dövrə, nəsildən-nəslə keçərək bu günə çatmışdır. Məsələn, burada qoyulmuş ideyalar bir sıra ədəbi, bədii, fəlsəfi və elmi əsərlərin meydana gəlməsinə səbəb olmuş, o cümlədən yunan mifologiyası, kosmoqoniyası, riyaziyyatı, fəlsəfəsi, mifləri və digər bədii əsərlərinin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır.

Məqələdə qarşıya qoyulan məqsəd şumerlərin “Gilqameş dastanı”ndakı ideyaların izlərinin axtarışından ibarət olduğuna görə məsələnin həllinə dar çərçivədə yanaşılmışdır. “Gilqameş dastanı”nın tarixini şumer sivilizasiyasının inkişafı tarixindən kənarında təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Məlumdur ki, tarixi fakta uyğun tarixi həqiqətin formalaşması prosesində idraki vasitə və üsulların rolu danılmaz olsa da, tarixi həqiqətə görə tarixi faktın aşkarlanması metodoloji vasitələrlə yanaşı, həm də arxeoloji qazıntıların verdikləri nəsnələrlə müəyyənləşdirilir. Təbii ki, Şumer faktı və həqiqəti arasında qanunauyğun əlaqələrin müəyyənləşdirilməsində arxeologiyanın rolu danılmazdır. Bu prizmadan şumer və onun sivilizasiyasının tarixinə qısa ekskurslar etmək məqsədə uyğundur. Bu yolda Şumerdə, xüsusi halda Gilqameşin vətəni Uruq şəhəri ərazisində aparılmış arxeoloji qazıntılar və onun sayəsində əldə olunmuş mədəniyyət nümunələri, tədqiqat işləri, həmçinin “Gilqameş dastanı”nın Şumer orijinalından müxtəlif dillərə çevrilmiş variantlarına istinadlar olunmuşdur.

Göstərilir ki, tədqiqatlar nəticəsində Ur şəhərinin qalıqlarının aşkar edilməsi, İkiçayarası ədəbiyyatının (Şumer ədəbiyyatının - N.H.) “Əhdi-ətiq”ə təsiri, akkad miflərini tərcüməsi, İkiçayarasının cənub hissəsində Babil sivilizasiyasına qədər hansısa sivilizasiyanın olması haqqında postulatların irəli sürülməsi Şumer sivilizasiyası həqiqətlərini ortaya qoymuş, onun əhəmiyyəti və zənginliyi haqqında dolğun təsəvvür yaratmışdır.

**AZƏRBAYCANDA MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏR SOVET DÖVLƏTİ SİYASƏTİ
KONTEKSTİNDƏ (1920-1940)**

Gulzar İBRAHİMOVA

SEMPOZYUM ÖZET KİTABI ISBN 978-605-9885-79-9 20-23 MART 2018

www.iksadkongre.org

*Siyasi elmlər doktoru, professor
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
ibrahimova-gulzar@rambler.ru*

REZÜME

Məqalədə sovetləşmənin ilk onilində Azərbaycanda milli-mənəvi dəyərlər sovet dövləti siyasəti kontekstində təhlil edilir. Kommunist totalitarizmini xarakterizə edən xüsusiyyətlər açıqlanır. Göstərilir ki, iqtisadi həyat da daxil olmaqla cəmiyyətin bütün sferaları total nəzarətə məruz qalır, xüsusi mülkiyyət ləğv olunur, nəticə etibarilə fəaliyyətin və cəmiyyət üzvlərinin muxtarlığının hər cür əsasları ləğv edilir. Hakimiyyət və xalq daxili «düşmənlər» qarşı, «düşmənlər» isə xarici əhatə ilə mübarizəyə qalxır. Sosializm dövlətini qurmağa məcbur edilən xalqa tətbiq edilən de-yure və de-facto təzadları digər sahələrdə olduğu kimi milli-mənəvi dəyərlərə zərər vurma tarixi faktlarla təhlil edilir.

Arxiv mənbələrinin verdiyi məlumatlara görə qeyd edilir ki, Şimali Azərbaycanı qəsb edən sovet rejimi qısa müddətdə burada 48 min adamı «qırmızı terrorun» qurbanı etmiş və ölkədə qurulan birpartiyalı diktatura rejimi Azərbaycan xalqının milli məfkurəsinə qadağa qoyaraq xalqın mədəni inkişafı üçün yaratdığı vahid «ənənəvi» sistemlə millət və vətən anlayışını sovet imperiyası məkanında bir pillə də geri atmışdır. Vətəndaşların şəxsi həyatı da daxil olmaqla ideologiya ictimai həyatın bütün sferalarına nüfuz edərək müəyyən hərəkətlərə sərt qadağalar qoymuşdur.

Cari siyasətdə sosializm quruculuğunun həyata keçirilməsində sovet amirlik aparatının ideoloji silahı mənəvi dəyərləri yox etmək uğrunda məqsədli iyrənc siyasət yürüdərək sinfi mübarizə, beynəlmillət tərbiyə və dinsizliyin təbliğini gücləndirilmiş, məktəblərdə təcrübi olaraq uşaqlarda bu istiqamətdə təsir üçün bütün vasitələrdən istifadə etmişdir.

1923-cü ildə 2000-dən çox türk müəllimi təqib və sürgün edilmiş, bir çox qəzalarda soy adlarında «bəy», «paşa» olan minlərlə müəllim işdən çıxarılmışdır. 8 sentyabr 1923-cü ildən sonra bağlanan dini nikahlar heç bir hüquqi qüvvə daşımamışdır. Yeni insana vahid «ənənəvi ateizm» ruhlu sosial varlıq kimi baxılaraq məhərrəmliyin keçirilməsi ilə bağlı bütün qadağaların qoyulmuş, totalitar rejim özünün vahid «ənənəvi adət»lərini diktə etməklə toyda adət-ənənəyə uyğun olaraq verilən «damazlıq»ların ləğv edilməsi barədə qərar qəbul etmiş, islam dini adət və ənənələri müxtəlif ölkələrdən yanlış misallar gətirilməklə ramazanın səbəb və məqsədləri təhrif edilərək, orucluq bayramına qadağa qoyulmuş, əsassız səbəblərlə dinə sayğısızlıq göstərilmiş, gənclər arasında dinsizlik tərbiyəsinə xüsusi önəm daşımışdır.

Yaranmış «Allahsızlar ittifaqı» təşkilatının işi xalqın qədim milli adət-ənənələrinə müxtəlif rəsmi qadağalar qoymaqla, milli ruhdan çox-çox uzaq olan yeni adət-ənənələr yaradaraq (qırmızı toy, vətəndaş dəfni və s) və nəticədə xalqın milli və dini dəyərlərinə qarşı hörmətsizliklər anbaan artırmışdır. 1929-cu ildən başlayaraq ibadət binaları -13 qəza üzrə 219 məscid 2 mədrəsə, 1 kilsə digər təyinatlı (at tövləsi, anbar vəs.) verilmişdir. Qadınlar arasında çadranın atılması məcburi şəkildə həyata keçirilmiş, köhnəlik qalıqlarına qarşı mübarizə adı altında «antipapaq» kompaniyasına başlanılmış, bütün mədəni maarif müəssisəsində çalışanlardan min illər boy milli qeyrət simvolu sayılan papağın atılması ilə bağlı qərar verilmiş, eləcə də dini və milli bayramlara qarşı açıq hücumlar nəticəsində «Novruz» bayramı dövlət bayramları siyahısından çıxarılmışdır.

Faktlar bir daha göstərir ki, 20-30-cu illərdə rəsmi milli və dini siyasətdə, maarif sistemində, istehsalatda hökm sürən inzibati amirlik metodunun xüsusiyyətləri Azərbaycanda

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAJCAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

reallaşan dövlət siyasətindən yan keçməmişdir. Bu totalitar rejimin həyata keçirdiyi siyasətin görünməyən tərəfləri idi.

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ФАКТОР В МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОГО ДАГЕСТАНА

Гебеков Гебек Физулиевич

Кандидат исторических наук

Федеральное государственное бюджетное учреждение

SEMPOZYUM ÖZET KİTABI ISBN 978-605-9885-79-9 20-23 MART 2018

www.iksadkongre.org

*науки Институт истории, археологии и этнографии
Дагестанского научного центра РАН
gebekoff@mail.ru*

АННОТАЦИЯ

В 2017 г. научными коллективами Азербайджана и Дагестана были поданы заявки на международный российско-азербайджанский грант по проекту «Взаимовлияние исламских ценностей и мультикультурального общества: на примере Азербайджана и Дагестана». Автор представленных тезисов доклада, в случае если грант будет поддержан, будет соруководителем с российской стороны. Однако, несмотря на то, что проект находится на стадии рассмотрения, автор посчитал уместным принять участие в Международном саммите Невруз.

Актуальными являются научные исследования проблем мультикультурализма. Актуальность обусловлена дальнейшей глобализацией мирового пространства, влияющая, в том числе, и на культурные, и на политические процессы, протекающие в современных обществах. Республика Дагестан является самым многонациональным субъектом Российской Федерации, граничит на юге с Азербайджаном. Проживающие в Дагестане коренные азербайджанцы составляют 4,4 % от общего населения республики и находятся на шестом месте по численности после аварцев, даргинцев, кумыков, лезгин и лакцев. В течение длительного исторического развития существовали тесные культурные, политические, экономические взаимосвязи между Дагестаном и Азербайджаном. Вплоть до середины 50-х годов 20 века азербайджанский язык выполнял функцию международного языка общения в Южном Дагестане.

Современное дагестанское общество является мультикультуральным. Его мультикультуральность обусловлена различными факторами (полиэтничность, межкультурные взаимовлияния и т. д.). Одним из таких факторов является азербайджанский фактор.

К настоящему времени азербайджанский язык в качестве родного языка преподаётся во многих общеобразовательных учебных заведениях Дагестана. В городе Дербент функционирует Азербайджанский государственный драматический театр. В современном Дагестане пользуются популярностью азербайджанская музыка, азербайджанские песни. Многие жители Дагестана благодаря современным средствам связи имеют возможность смотреть более десяти азербайджанских телеканалов. Особенно популярн азербайджанское телевидение в Южном Дагестане.

Вместе с тем, дагестанские азербайджанцы не только популяризируют азербайджанскую культуру в Дагестане, но и, наоборот, сами впитывают в себя многие культурные традиции и достижения других народов Дагестана и России, в целом. Мультикультуральность дагестанского общества оказывает положительное влияние на развитие культур народов республики. Имеются и проблемы, связанные с процессами глобализации, урбанизации и т. д. На решение этих проблем и будут направлены основные выводы и рекомендации исследования.

ТРАДИЦИИ ПРАЗДНОВАНИЯ НАВРУЗ-БАЙРАМА У ДАГЕСТАНСКИХ АЗЕРБАЙДЖАНЦЕВ

Магарамов Шарафетдин Арифович

Кандидат исторических наук

*Федеральное государственное бюджетное учреждение
науки Институт истории, археологии и этнографии*

АННОТАЦИЯ

Дагестанские азербайджанцы являются одним из коренных народностей Дагестана, которые в основном проживают на юге Дагестана, в Дербентском и частично Табасаранском районах. По переписи 2010 года насчитывают более 130 тыс. человек, что составляет 4,5 % населения современного Дагестана.

Одним из главных и почитаемых народных праздников у азербайджанцев Дагестана остается Навруз-байрам, или как его ещё называют в народе Тезе ил байрамы (Новый год). Особенно торжественно отмечается праздник Навруз в Дербенте и его окрестностях. Начало праздника приурочивается ко дню весеннего равноденствия, т.е. к 21-22 марта. К Навруз-байраму повсеместно готовятся тщательно и заблаговременно. «Плохо встретишь приход весны – неудачный будет целый год», – гласит азербайджанская поговорка. К началу праздника убирали улицы, дворы, обновляли побелку в доме, шили новую одежду, производили большую стирку, запасались необходимыми продуктами для праздничного стола. Для праздника хозяйки готовили лучшие традиционные блюда. Во всех праздничных столах обязательно присутствовало коронное блюдо семени – каша из проросшей пшеницы. Также пекли разного вида сладости.

В день Навруза родственники, соседи и близкие ходили в гости и тепло поздравляли друг друга. Одновременно устраивались общественные гулянья на улицах с музыкальным сопровождением, танцами и песнями. Вечером зажигали костры на улицах, через которые прыгали молодые люди. Есть поверье, кто перепрыгнет через костер в три раза, то у него болезни отступали в Новом году. Большое место отводилось представлениям с участием ряженых. Они выступали в различных масках, имитирующих козла, быка и других домашних животных. С наступлением темноты мальчики ходили по дворам и собирали подарки.

В ряде населенных пунктов традиционного проживания дагестанских азербайджанцев в праздничные дни устраивались спортивные состязания, конноспортивные игры и скачки. В старину порою подобные скачки организовывались и местными правителями, чтобы продемонстрировать силу, ловкость и красоту коней из своих табунов. Накануне и в дни празднования Навруз-байрама люди прибегали и к разным магическим действиям, которые, по их убеждению, могли обеспечить для них благополучие и счастье в Новом году. В селении Рукель, например, в канун праздника женщины и мужчины переворачивали камни. «Для счастья в Новом году, – говорили они, – надо перевернуть 40 камней каждому».

В настоящее время Навруз-байрам широко отмечается и другими народностями Дагестана, символизируя начало полевых работ с наступлением весны.

31 MART 1918-Cİ İL AZƏRBAYCANLILARIN SOYQIRIMI HAQQINDA İLK BƏDİİ NÜMUNƏLƏR

Samirə KƏRIMOVA

Doktorant

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

ÖZET

XX əsr ərzində dünya xalqları zaman-zaman soyqırımlar taleyini yaşamışdır. Azərbaycan xalqı da bu əsrdə mürəkkəb ictimai-siyasi şəraitdə qanlı soyqırımları və deportasiyanın ağır və əzablı yollarından keçmişdir. Xalqımız bir neçə dəfə, xüsusilə ermənilər tərəfindən məqsədli şəkildə soyqırma məruz qalmışdır. Bu həm də ərazilərimizin müəyyən hissəsinin işğalı ilə nəticələnmişdir. Dünya xalqlarının yaşadığı bu cür qanlı hadisələr müxtəlif ədəbi və bədii əsərlərdə öz geniş əksini tapmışdır. Ümumilikdə “soyqırım” mövzusu bu gün də dünya ədəbiyyatında aparıcı istiqamətlərdən biridir.

1918-ci il mart soyqırımlarının bədii ədəbiyyatda əksi əsasən Məmməd Səid Ordubadi, Mir Möhsün Nəvvab, Mirzəbala Məmmədzadə, Seyid Hüseyn, Əli bəy Hüseynzadə, Cəfər Cabbarlı, Məhəmməd Hadi, Ceyhun Hacıbəyli və digər görkəmli ədəbiyyatşünaslar tərəfindən geniş şəkildə ifadə olunmuşdur.

Qanlı mart hadisələrində kütləvi insan qırğını millətsevər ziyalılardan biri kimi Seyidağa Axundzadəni də sarsıtmış və onu “Mart hadisəsi, 1918...” adlı kitab yazmağa sövq etmişdir. Bu kitab soyqırım haqqında yazılan ilk kitabdır. İlk bədii əsər isə 1918-ci ilin iyulunda Tiflisdə “Gənclər yurdu” adlı jurnalın 1-ci sayında nəşr edilən “Əksinqilabçılar” hekayəsidir. XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində ermənilərin azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə siyasəti, soyqırımını törətməsini arxiv sənədləri ilə yanaşı həmin dövrün mətbuatında dərc edilmiş məqalələr də təsdiq edir. Həmin dövrdə “Azərbaycan”, “İstiqlal”, “Hümmət” kimi mətbu orqanlarla yanaşı, 1918-ci ildə Tiflisdə nəşr olunan “Qardaş qayğısı” qəzetində çap olunmuş məqalələr də mart soyqırımına qarşı etirazın bariz nümunəsidir.

1918-ci ilin mart hadisələrinə ilk dəfə olaraq Azərbaycan Demokratik Respublikası tərəfindən qiymət verilməyə cəhd göstərilmişdir. Azərbaycan Demokratik Respublikası 1919 və 1920-ci illərdə martın 31-ni milli hüzn günü kimi qeyd etmişdir. Həmin illərdə “İstiqlal” qəzetinin mart buraxılışları xüsusi olaraq mart soyqırımına həsr edilmişdir. Bu hadisələr sənədli şəkildə, həmin dövrün mətbuat materiallarında, ziyan çəkmiş şəxslərin və şahidlərin hekayətləri əsasında yazılmış M.S.Ordubadinin “Qanlı illər” romanı, C. Cabbarlının “1905-ci ildə” dramı, M. M. Nəvvabın “1905-1906- cı illərdə erməni-müsəlman davası” əsərlərində öz əksini tapmışdır.

BAHTİYAR VAHABZADE AZERBAIJAN-TÜRKİYE EDEBİ İLİŞKİLER KONTEKSTİNDE

Doç. Dr. Eşqanə BABAYEVA

Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi

eshqane@mail.ru

ÖZET

Bahtiyar Vahabzade Azerbaycan edebiyatının ünlü şahsiyetlerinden biridir. 1990 yılları Azerbaycan Edebiyatında özellikle de Türk Azerbaycan edebi ilişkilerin gelişmesinde önemli rolü olmuştur. O, hem bir bilim adamı olarak pek çok hizmetlerde bulunmuştur. Onun şiirlerinde Azerbaycan-Türkiye dostluğunu yansıtan eserler yazmıştır.

Makalede, B.Vahabzade'nin bu konu üzerine yazdığı eserler araştırılacak, edebi ilişkilerdeki konumu belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan-Türkiye, edebi ilişkiler, şiir, B.Vahabzade.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАЗДНИКА НОВРУЗ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Садыгова Афаг Аллахверди гызы
*Кандидат педагогических наук, доцент
Азербайджанский государственный
университет культуры и искусств*

АННОТАЦИЯ

Новруз – самый яркий, самый радостный из всех наших национальных праздников. Это наш самый любимый праздник. «Новый день» - так переводится название праздника Новруз. В 1991 году он получил статус государственности. Цель этого праздника – возродить народную традицию-приход Нового года. Он отмечается 21 марта и знаменует собой приход весны. Это лучезарный праздник и отмечается особенно торжественно. С 21 марта, со дня весеннего равноденствия, начинают удлиняться дни. Природа просыпается от зимней спячки. На деревьях набухают почки. На улицах можно встретить людей, осторожно несущих в руках «сэмэни», обвязанную по традиции красной лентой.

«Сэмэни» – это символ праздника Новруз, символом пробуждающейся природы, символ плодородия. Кроме плодородия наступающего года, «сэмэни» рассматривалось как символ надежд, исполнения мечты. Ещё до наступления праздника в каждом доме готовили «сэмэни», то есть ростки семян злаковых. Обычно «сэмэни» выращивали в двух формах. Если одна из них связывалась с плодородием наступающего года, то с другой народ связывал свои мечты, надежды и называлась она – «губба сэмэни». «Губба сэмэни» выращивали по-особому: когда пшеница слегка подрастала, её накрывали сверху, чтобы несколько приостановить рост. Через некоторое время, когда она достигала необходимой кондиции, её толкли в ступах и варили. Готовое блюдо раздавали соседям, из него также готовили «сэмэни халвасы». «Сэмэни» же, выращиваемые как символ плодородия, двенадцать дней держали дома, на тринадцатый день, завернув в чистое полотенце, отвозили к реке и пускали вниз – по её течению. Этот обряд назывался «сэмэни ахытма».

В народе верили, что это принесёт богатый урожай. В зависимости от того, как взойдёт «сэмэни», делают вывод о том, каким будет год, – урожайным или нет.

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ В РОДОВОМ ОБРЯДЕ ЧУВАШЕЙ

Оксана СОРОКИНА

кандидат филологических наук

Чувашский государственный университет имени И.Н. Ульянова

oksanasorokina-chgu@yandex.ru

АННОТАЦИЯ

Время для религиозного человека делится на два типа: мирское и священное. Иными словами, линейное и цикличное. Если в первом случае время необратимо, то во втором оно может быть повторено. Семантическими множителями данного понятия могут быть «период», «эпоха», «сезон», «жизнь», «момент», «темп», «век», «эра». Если русский говорит «Время — деньги», англичанин — «Make money», то чуваш — «Нет ничего дороже времени» [5. С. 524].

По представлению чувашей, время до полудня идет медленнее, а после — очень быстро. Как бы в объяснение приводят поговорку: «Время до полудня едет на быке, а после — на зайце» [5. С. 524]. Это говорит о том, что «время движется относительно человека, осознающего себя в непосредственном пространстве» [9. С. 31]. В целом, «народный календарь как исторически сложившаяся система членения и регламентации годового времени составляет важнейшее звено или даже (в определенном смысле) ядро всей традиционной культуры. Он организует не только обрядовый цикл, хозяйственную и бытовую практику, но в значительной степени также и верования и бытование фольклора» [8. С. 9].

ПРАЗДНОВАНИЕ НОВРУЗ-БАЙРАМА ГОРОЖАНАМИ ДАГЕСТАНА В ПОСТСОВЕТСКИЙ ПЕРИОД

Булатов Башир Булатович
доктор исторических наук

Дагестанский государственный университет

Сефербеков Руслан Ибрагимович

доктор исторических наук

Институт истории, археологии и этнографии

Дагестанского научного центра РАН

79034779866@yandex.ru

АННОТАЦИЯ

Одним из древних и устойчивых календарных праздников тюркских (кумыки, ногайцы, азербайджанцы, терекменцы) и других народностей Дагестана является Новруз-байрам. Его традиционно отмечает как сельское население Дагестана, так и горожане республики. С 2000 г. и по настоящее время праздник отмечается на республиканском уровне. Организаторами мероприятия выступают Комитет нематериального культурного наследия при Дагестанском отделении Комиссии Российской Федерации по делам ЮНЕСКО, министерство культуры Республики Дагестан, Республиканский Дом народного творчества, администрации и управления культуры городов республики.

Ежегодно, 17-23 марта на площадях и центрах культуры городов и районов Дагестана в дни праздника проходят концерты, в которых принимают участие коллективы художественной самодеятельности и солисты-исполнители народных песен, устраиваются спортивные соревнования, факельные шествия, фейерверки, зажигаются большие костры, символизирующие приход весны и начало новой жизни. Большое место на празднике занимает ритуальный костер и прыжки через него, пламя которого, по поверью, очищает от болезней, сглаза, бед и скверных мыслей. Красочные мероприятия демонстрируют богатство фольклора народов Дагестана, яркую самобытность и этническое своеобразие национальных песен, народной музыки, танцев, обрядов, посвященных встрече весны.

Неизменным атрибутом и символом пробуждения земли служат яркие зеленые ростки пшеницы и ячменя. Участников праздника угощают блюдами традиционной национальной кухни тюркских и других народов Дагестана – ун-халива (мучная халва на топленом масле), иляшгъа-халива (чакчак), чуду (пироги с разнообразными начинками), тонким и слоеным хинкалом, долма, манты, сладким пловом, бозбаш, шашлыками, люля-кебаб, салатами и выпечкой (пахлава и др.).

Целью проведения праздника являются сохранение, развитие и популяризация традиционной культуры и фольклора народов Дагестана, приобщение подрастающего поколения к самобытной национальной культуре, творческий взаимообмен и взаимообогащение культур народов.

В г. Дербент объединенный праздник азербайджанцев, лезгин и табасаранцев «Новруз Байрам – Яран Сувар – Эбельцан» проходит на территории музея-крепости «Нарын-Кала».

Между тем, в Дагестане имеются противники празднования Новруз-байрама, как языческого и немусульманского праздника. Однако большинство народов Дагестана рассматривает его в качестве важного элемента своей традиционной культуры, способствующего сохранению этнической идентичности в условиях глобализации.

* Публикация подготовлена в рамках поддержанного РФФИ научного проекта № 18-09-00420

**ORHUN'DAN NAHÇIVANA TÜRK DAMĞALARI (TUNÇ ÇAĞI SERAMİKLERİ
ESNASINDA)**

Doç. Dr. Toğrul HALİLOV
Azerbaycan Milli Bilimler
x.toqrul@gmail.com

ÖZET

Azerbaycan arkeolojisinde özel bir yer tutan güncel konulardan birini Nahçıvan'daki Tunç çağına ait yerleşimlerden (II Kültepe, Şahtaxtı, Qızılburun vb.) bulunan seramiklerin süsleme özelliğini araştırmak oluşturur. Belirtilen konu şimdiye kadar sistematik biçimde araştırılmadığından konu tarafımızdan incelenmiştir. Araştırma sırasında Nahçıvan'daki Tunç çağı yerleşimlerden bulunmuş kil kapların üzerindeki desenlerden bir grupu prototürk kültürünün yaygın olduğu topraklardaki arkeolojik bulguların üzerindeki desenlerle karşılaştırmış, bu resimlerin yayılım alanı ve anlamı incelenmiştir. Tunç çağında seramikçiliğin gelişerek uzmanlaşmış üretim alanına dönüşmesi kablarn süslenmesinde etkisi olmuştur. Nahçıvan'ın Tunc çağı seramiklerinin süslemesinde kullanılan desenler insanların dini-ideolojik görüşlerini yansıtmakla yanısıra sembol, damga olarak da kullanılmıştır. Onların bir grupunun benzerleri Azerbaycan'la yanısıra dünyanın çeşitli topraklarında, özellikle Orhun-Yenisey alfabelerinde bulunmuştur. Nahçıvan bölgesinin Tunç çağı kil kapları üzerindeki "M", dablyu, tarakbiçimli, boynuzbiçimli desenleri, birbirine bitişik üçgen resmini vb. desenleri örnek gösterebiliriz. Nahçıvan bölgesinin Tunç çağı kil kapları üzerindeki tarakbiçimli işaretler Orhun-Yenisey alfabelerinde "g&", ve "k", "ek", boynuzbiçimli işaret "er", birbirine bitişik üçgen resminin "baş", tek çekilmiş üçgen resmi "ik", "M", dablyu işaretleri "nç", "d", "ld", "S" işareti "a", "e" sesini vb. bildirmiş ve damga gibi prototürk kültüründe geniş kullanılmıştır.

Damga işaretleri sırasında "kuray", "ney" de adlanır. Oğuzların "düker", " döger" boyunun, kirgızların, avşarların damgaları sırasında da aynı biçimde tarakbiçimli işaret çizilmiştir. Elam piktokramlarında, bu işarenin benzeri "ib" kibu okunur. Oğuzların Begdili, Üregirler, İğdirler Kızık, Yasiir, Avank boylarının damğaları "S" biçimdedir. Koç boynuzunun anlamı ile ilgili çeşitli düşünceler vardır. Kaynaklarda koç buynuzi işareti "qoçkar, köçkar, kaçkar" gibi farklı isimlerde kullanılmıştır. Damga işareti gibi Anadolu'da, Güney ve Kuzey Kafkasya'da, Orta Asya'da, Kırım'da, Volga boyunda, Doğu Sibirya'da "koşkar", "koçkar", "köçkar", "koç müyüz" (koç boynuzu), "koçkarok", "kayabaran" (kaya baranı / koçu) vb., Altaylarda "kulya" (koç boynuzu) şeklinde kullanılmıştır. Kuzey Kafkasya'da yaşayan Karaçayların "kosxar" (qoçqar, qoşqar), tulpar, semen aşiretlerinin damgası, Kazakların Nayman, Karakirey aşiretlerine ait tanınma-farklılaşma işareti, Hun damgalarından bir grubu boynuz biçimdedir. Kaynaklarda birbirine bitişik iki üçgenin sağlığı, ucu yukarı ve aşağı olan iki üçgenin kadını, suyu, yeraltı dünyayı, hükümdarlığı, erkeği, odu, ilahi güçleri, birbirine geçen üçgenlerin ilahi kuvveti, ateşle suyun birleşmesini sembolize etdiyi hakkında bilgiler vardır. Bu işaret Humay Ananı simgeleyen sembollerden biri olarak Türk mitolojik tesevvüründe geniş yer tutuyor.

Anahtar Kelimeler: Damga, Orhun, Nahçıvan, Prototürk kültü.

TÜRKSOYLU XALQLARIN İÇTİMAİ-MƏDƏNİ HƏYATINDA NOVRUZ

Prof. Dr. Babək QURBANOV

Qaziantep Universiteti TMDK

babekkurban@gmail.com

kurbanov@gantep.edu.tr

ÖZET

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAJCAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

Türk soylu xalqların ictimai-mədəni həyatında son dərəcə əhəmiyyətli rol oynaya bilən "Bahar bayramı", "Novruz Bayramı", "Sultan-ı Novruz" "Novruz Sultan" vs. kimi adlandırılan bu bayramın da tarix boyu daima təxribata, ideoloji təzyiqlərə və təqiblərə məruz qalmışdır. Bu bayramın əsrlərdən gələn bir tarixə (bəzi mütəxəssislər onun hətta təxminən beş min illik tarixə sahib olmasını söyləyirlər) malik olması, Türk soylu millətlərin yaşadığı böyük bir coğrafi ərazini əhatə etməsinə baxmayaraq onun həyata keçirilməsi hər il Mart ayının 21-23 günlərinə rast gəlməsi, eyni zamanda burada tətbiq olunan sosial-mədəni adət-ənənəyə, bu sırada Novruzla əlaqədar mahnıların, ata sözlərinin, nağılların, xalq oyunlarının, rəqslərin, süfrə və davranış ənənələrinin və s. bir birilərinə bənzərliyi çox vaxt hətta üst-üstə düşməsi həqiqəti bir daha bu bayramın bütün Türk soylu millətlərin ortaq malı olmasını sübut edir. Xatırladaq ki, bu bayram müəyyən təqiblərə və çətinliklərə baxmayaraq, günümüzə qədər Orta Asiya türklərindən Özbəklər, Qazaxlar, qırğızlar, türkmənlər və Uyğur Türkləri, Tatar Türkləri, Anadolu Türkləri, Balkan Türkləri, Kipr Türkləri, Azərbaycan Türkləri, Çuvaş Türkləri, Başqırd Türkləri, Yaqut Türkləri, Kərkük Türkləri və s. tərəfindən qeyd olunur. Buraya bir daha bəzi İran, Ərəb, Çin, Əfqanıstan, Pakistan, Hindistan, tayfalarını da əlavə etmək mümkündür. Bir şeyi də xatırlatmaqda fayda var, necə ki bu bayramın azad olaraq kutlanılmasının və hətta onun dövlət tərəfindən dəstəklənməsinin həqiqəti ilə əlaqədardır. Təbii ki, belə bir vəziyyət xalqın azad, müstəqil olduğu tarixi dövrlərdə özünü daha aşkar bir şəkildə ifadə etmişdir. Məsələn, Səlcuqlu Sultan Məlik Şah zamanından Abdülhəmid dövrünə qədər və daha sonra Novruz bayramına son dərəcə böyük əhəmiyyət verilmiş, hətta Cəlalî təqvimini deyilən yeni Türk təqvimini qəbul edilmiş, yeni il isə 21 Mart gününə, yəni Novruzun kutlanıldığı gün ilə eyni günə alınmışdır. Hal-hazırda bütün Türkiyə cumhuriyyətlərində, hətta Hindistanın, Çin Xalq Respublikasının, İndoneziyanın, bir sıra Afrika ölkələrinin belə bir çox bölgələrində Novruz bayramının kutlanılmasının şahidi ola bilərik.

Açar Sözlər: Novruz, adət-ənənə, Türklər, bayramlar, Türk təqvimi.

FUZÜLİ'NİN LEYLA VÜ MECNUN İLE ŞEYH GALİB'İN HÜSN Ü AŞK MESNEVİLERİNDE KAHRAMANLARIN TANIŞMALARI VE AŞIK OLMALARI

Okt. Pınar DAĞ

Süleyman Demirel Üniversitesi

pinardag@sdu.edu.tr

ÖZET

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAYCAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

Bilinen ilk anlatılardan bugüne değin bütün varoluşsal çabalara güzellik ve aşk eşlik etmiştir. Güzellik, aşk ve sevgi için çeşitli yaklaşımlar kendisini duyumsatmış ve yüzyıllar boyunca önemini korumayı sürdürmüştür. Buna bağlı olarak gerek dünya gerek Türk edebiyatı için de dikkate değer konulardan biri aşk ve onun görünümleri/yansımaları olmuştur. Klasik aşk öyküleri ise mesnevilerde en çok işlenen konulardandır. Bu mesnevilerden olan Leylâ vü Mecnûn ile Hüsn ü Aşk, Divan edebiyatının iki önemli temsilcisinin adlarıyla özdeşleşmiş başyapıtlardır. Her iki yapıt, sembolik ve alegorik anlatımıyla ayrılırken, başarısı ve içeriğinin zenginliği noktasında birleşir. Düşüğü beşerî aşktan ilahi aşka doğru bir yolculuğa çıkan Mecnûn'un öyküsü ile Aşk'ın Hüsn'e ulaşma yolunda yaşadığı değişim, dönüşüm ve erginlenerek Hüsn'e kavuşması eserlerin çekirdeğini oluşturur. Sevgi bir etkinliktir, pasif bir duygu değildir. Kahramanların âşık olmaları iki mesnevi arasındaki farklılıklardan biridir. Bu çalışmada her iki mesnevideki kahramanların tanışmaları ve âşık olmaları karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Leylâ vü Mecnûn, Hüsn ü Aşk, aşk, maşuk.

LEYLÂ vü MECNÛN ile HÛSN ü AŞK MESNEVİLERİNDE ENGEL UNSURU ve LEYLÂ ile HÛSN'ÜN ENGEL KARŞISINDAKİ TUTUMU

Okt. Ebru VURAL ARSLAN

ÖZET

Kurmaca yapıya sahip olması bakımından modern romanın bir basamağı olarak değerlendirilen ve aşk hikâyelerine yer verilen mesnevilerin kaynaklarını Arap ve İran edebiyatları

SEMPOZYUM ÖZET KİTABI ISBN 978-605-9885-79-9 20-23 MART 2018 www.iksadkongre.org

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAJYAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

oluşturmaktadır. Aşk konusunu alan bu mesnevîler, o coğrafyalarda filizlenmiş aşklardan bahseder. Türk edebiyatında ün yapmış iki büyük mesnevî bulunmaktadır. Bunlardan biri *Leylâ vü Mecnûn*'dur diğeri ise *Hüsn ü Aşk*'tır. Pek çok *Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi bulunmasına rağmen Fuzulî'nin kaleme aldığı mesnevî oldukça meşhurdur. Eserlerini Arapça, Farsça ve Azeri Türkçesiyle kaleme alan Fuzulî, Türk edebiyatının önemli şâirlerindedir. Yazmış olduğu *Leylâ vü Mecnûn*'un mesnevîsinin çok beğenilmesinin sebepleri arasında sade ve anlaşılır bir dile sahip oluşu ve anlatım tekniğinin diğeri *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîlerinden farklı oluşu sayılabilir. Beğeni kazanan ve Türk edebiyatının önemli eserlerinden olan bir diğeri mesnevî ise Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ıdır. Osmanlı'nın mükemmellik standardı sayılan bu mesnevî, tinsel bir serüveni konu alır. Bu aşk mesnevîlerinde klasik mesnevîlerde olduğu gibi âşkların kavuşmalarına ket vuracak engel kavramı kullanılarak olay örgüsündeki gerilim zirveye çıkar. Böylece kahramanların karşılaştıkları engelden sonra gelişen olay örgüsünde heyecan ve merak unsuru canlı tutulur, bununla birlikte metnin anlam katmanlarının kapısı aralanır. Bu çalışmada kadın tipi olarak sunulan Leylâ ve Hüsn'ün, bu engel karşısında sergiledikleri tavır ve tutum bakımından birbirinden farklı bir tip olarak çizilip çizilmediği araştırılmıştır. İki büyük şâirin ve dolayısıyla dönemin sahip olduğu "kadın" algısının nasıl olduğu örneklerle açıklanmaya, kadın kahramanların gösterdikleri tutumun metin için nasıl bir anlam ürettiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Leylâ vü Mecnûn*, *Hüsn ü Aşk*, engel, Leylâ, Hüsn.

AZERBAJYAN TÜRKÇESİNDE BASİT CÜMLENİN YÜKLEME GÖRE ŞEKİLLENEN YAPISAL MANTIKSAL TİPLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Sabina ABİD

Artvin Çoruh Üniversitesi
sabinaabid@artvin.edu.tr

ÖZET

Azerbaycan Türkçesi, Oğuz Türkçesinin doğu sahası içinde yer alan ve bu saha içinde gelişen yazı diline verilen addır. Eski Oğuz Türkçesinin bütün dil ve sözdizimsel özelliklerini kendinde

SEMPOZYUM ÖZET KİTABI ISBN 978-605-9885-79-9 20-23 MART 2018 www.iksadkongre.org

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAJCAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

barındırır. Oğuz Türkçesinin en eski ve önemli kolu olan Azərbaycan Türkçesi cümle yapısı bakımından basit ve birləşik cümlələrdən oluşur. Basit cümlələr yapısında esas ögələrin bulunduğu ve tek yarıdan oluşən cümlələrdir. Birləşik cümlələr isə yapısında esas ögələrin yanı sıra yardımcı ögələrin də yer aldığı birkaç yarıdan oluşən cümlələrdir. Azərbaycan Türkçesinde basit cümle kendi içində iki gruba ayrılır: Çift içerikli basit cümlələr və tek içerikli basit cümlələr. Azərbaycan Türkçesinde çift içerikli və tek içerikli basit cümlələrin birkaç yapısal mantıksal tipleri bulunmaktadır. Çift içerikli basit cümlələr özneli çift içerikli basit cümlələr və öznesiz çift içerikli basit cümlələrə ayrılır. Azərbaycan Türkçesinde tek içerikli basit cümlələr yapısal mantıksal tiplerinə görə yükləmə görə şekillənən tek içerikli basit cümlələr və özneye görə şekillənən tek içerikli basit cümlələrə ayrılır. Tek içerikli cümlələrdə esas ögələrdən biri bulunmasa da cümle anlamca bütündür. Tek içerikli cümlələrdə bulunmayan öge esas muhakemeyi və cümlədə öne sürülmək istenilen düşüncenin kavranılmasına engel değildir. Şəkil olaraq tek içerikli cümlələr esas ögenin cümlədə bulunup bulunmaması bakımından eksiltili cümlələrdən və digər cümle yapılarından farklılık gösterir. Dolayısıyla tek içerikli cümlələrdə esas ölçüt olarak mantıksal yön ele alınır ve tek içerikli cümlələrin tasnifi de bu mantıksal yöne yapılır. Azərbaycan Türkçesinde yükləmə görə şekillənən tek içerikli cümlələr: Belirsiz özneli cümle, Genel özneli cümle, Öznesiz cümle; özneye görə şekillənən tek içerikli cümlələr: Adlık cümle, Söz-cümleye ayrılır. Çalışmada Azərbaycan Türkçesindeki basit cümlenin yükləmə görə şekillənən tek içerikli tipleri yapısal mantıksal yöntemle belirlenmeye çalışılmış ve çeşitli edebi eserlərdən örnekler verilerek sınıflandırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Azərbaycan Türkçesi, basit cümle, yükləmə şekillənən, yapısal mantıksal, tipler

AZƏRBAYCAN ATALAR SÖZLƏRİNDƏ AİLƏ VƏ AİLƏDAXİLİ MÜNASİBƏTLƏRƏ DAİR

Doç. Dr. İlkin GULUSOY

Kafkas Üniversitesi

ilkingulusoy@gmail.com

ÖZET

Atalar sözləri şifahi xalq yaradıcılığının ən geniş yayılmış janrlarından biri kimi xalq təffəkkürünün, fəlsəfi düşüncəsinin lakonik ifadə vasitəsi olub, xalqın tarixini özündə yaşatmaqla bərabər, cəmiyyətin ortaq düşüncəsini, inancını, hiss və duyğusunu, əxlaqi məziyyətlərini, dünyagörüşünü özündə əks etdirir. Yığcam, bitkin bədii formada ibrətli məzmun ifadə etmək

SEMPOZYUM ÖZET KİTABI ISBN 978-605-9885-79-9 20-23 MART 2018

www.iksadkongre.org

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAJCAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

atalar sözlərinin başlıca məziyyətlərindəndir. Atalar sözlərində xalqın keçmişdən bu günə qədərki həyat tərzi, qazandığı təcrübələr və hər hansı bir çətinlik qarşısındakı davranışları təqdim olunur. Keçmişlə bu gün arasında körpü vəzifəsi daşıyan atalar sözləri canlı xalq dilinin obrazlı şəkildə ifadəsində mühüm rol oynayır və onlar qədər dildə, danışmada, yaradıcılıqda və ümumiyyətlə, həyatda mütəmadi olaraq müraciət edilən hər hansı digər bir folklor janrına rast gəlinmədiyini söyləmək mümkündür. Bu baxımdan, xalqın ictimai şüurunun forması kimi bədii və estetik təfəkkür arasında üzvi bağlılığın olduğunu aydınlaşdırmaq üçün Azərbaycan atalar sözlərinin, xüsusilə ailə və ailədaxili münasibətlərlə bağlı atalar sözlərinin leksik-semantik xüsusiyyətlərinin tədqiqi böyük əhəmiyyətə malikdir.

Müxtəlif mövzulardakı atalar sözlərində ailə üzvləri, ailədaxili (kişi və qadın, valideyn və övlad arasındakı) münasibətlər, bir fərd olaraq qadın və kişinin cəmiyyətdəki yeri və rolu haqqında da önəmli məlumatlar yer alır. Milli-mənəvi dəyərlərin daşıyıcısı olan ailə, mənsub olduğu xalq, millət haqqında geniş təsəvvür yaradır.

Məqalədə Azərbaycan atalar sözlərindəki ailə anlayışı, ailənin cəmiyyətdə yeri, ailənin quruluşu, ailədə qadın və kişi münasibətləri ilə bağlı atalar sözləri leksik-semantik baxımdan araşdırılmış, bunlara əsaslanaraq ailə üzvlərinin əsas xüsusiyyətləri və onların ailədaxili münasibətlərdəki rolu, məsuliyyəti, vəzifəsi, davranışları haqqında fikir yürüdülməyə çalışılmış, bunların fonunda Azərbaycan türklərinin ailəyə verdiyi dəyərin böyüklüyü göstərilmişdir.

Araşdırma zamanı əsasən Azərbaycan atalar sözləri ilə bağlı 2004-cü ildə Bakı şəhərində Öndər nəşriyyatı tərəfindən nəşr edilən “Atalar Sözü” adlı kitabdan yararlanmışdır.

Açar sözlər: Azərbaycan, atalar sözləri, ailə, münasibətlər, semantika

BƏXTİYAR VAHABZADƏ YARADACILIĞINDA TÜRKÇÜLÜK FƏLSƏFƏSİ

Dr. Elmira ABASOVA

*Azərbaycan Respublikası Miras
Mədəni İrsin Öyrənilməsinə Kömək
İctimai Birliyi, elmi araşdırıcı
abbaselmira@mail.ru*

ÖZET

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarından biri olan Bəxtiyar Vahabzadəni bütün Türk Dünyasının ədibi adlandırmaq olar. Türkçülük ideyalarının çirağında daim pərvanə tək fəryad

SEMPOZYUM ÖZET KİTABI ISBN 978-605-9885-79-9 20-23 MART 2018

www.iksadkongre.org

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAIJAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

edən şairin yaradıcılıq yolu tarixin enişli – yoxuşlu sınaqlarından üzüağ çıxmış və xalqın rəğbətini qazana bilmişdir. Sovet rejiminin tüğyan etdiyi bir zamanda B. Vahabzadə türk şairlərinin əsərlərini – Q.Tukayın (tatar), Renat Xarisin (tatar), Camal Kamal Özbək (özbək), Dmitri Zlatev (bolqar) azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir. Şair bununla öz soykökünə sadıqlığını təsdiqləməyə nail olmuşdur. Onun hər bir yaradıcı axtarışlarının dayaq nöqtəsində türk olması, bu ulusla fəxri , bu kökə sadıqlıyı özünü göstərməkdədir.

B. Vahabzadə böyük şair olmaqla yanaşı, həm də gözəl publisist məqalələr müəllifidir. Bu məqalələr toplusunda müəllif türk xalqına sevgisini Yunus Əmrəyə sevgisində əks etdirmiş, böyük təsəvvüf şairi haqqında yayılan rəvayətlərə yarımhəqiqət donu geydirərək oxuculara təqdim etmişdir. Onun publisistik istedadından xəbər verən bu məqalədə şair Yunus Əmrə yaradıcılığını müxtəlif aspektlərdə araşdıraraq onların dəqiq təhlilini verir, sanki müəlliflə polenikaya girərək şairin ilahilərini tədqiqat obyektinə çevirir. Yunusun 700 illik bir məsafədən müasir türk insanına göndərdiyi salamını onun uzaqgörənlik, övliya olması ilə əlaqələndirir. “ Biz dünyadan gedər olduq, qalanlara salam olsun “ deyən Yunusu sanki özü olduğunu deməklə, ona olan sevgisini bildirir. Şair öz sevgisini Yunus Əmrəyə həsr etdiyi “bir yerdə ölüb bəs niyə min yerdə doğuldu?” şeirindəki misralarla tamamlayır.

Milli ruh və türkçülük məzmunlu yaradıcılığa heyratəmiz münasibət B. Vahabzadə şeir üslubunun əsas qayəsidir və onun ilham qaynağının ən incə meyarıdır. Türkçülüyə qarşı ən kəskin ideoloji qadağalarla silahlanmış sovet şovinizm siyasətinə rəğmən türkün haqq səsinə, türk dünyasının böyüklüyünü xalqa çatdırmaq, özünün məzmunlu və fəlsəfi axtarışlarla qayələnməmiş publisistik məqalələri ilə gələcək nəsillərə örnək olacaq yazılarla çıxış etmək B. Vahabzadənin səsinin sözün əsil mənasında türkün qopuzundan qopan haqq səsi olduğuna əyani sübutdur.

Açar sözlər: Türkçülük ideyaları, fəlsəfi baxışlar, B. Vahabzadə

AZƏRBAYCAN MUSİQİSİNDƏ BAHAR MÖVZUSU VƏ NOVRUZ MOTİFLƏRİNİN İZLƏRİ

Prof.Dr. İlqar İMAMVERDİYEV

Gaziantep Üniversitesi

imamverdiyev@gantep.edu.tr

ÖZET

Türk dünyasının ortaq mənəvi dəyərlərinin ilk sıralarında Novruz bayramı yer almaktadır. Azərbaycanda bu bayram hər il martın 21, 21 bəzən də 23-ndə rəsmi olaraq dövlət səviyyəsində böyük coşğu ilə keçirilməkdədir. Şairlər, yazıçılar, rəssamlar, bəstəkarlar, musiqiçilər, bu mövsümdə təbiətin oyanmasından, bağlarımızın gül - çiçəyə qərqlənməsindən, dağlarımızın ilahi mənzərələrindən şövqə gələrək xalqımıza gözəl sənət əsərləri ərməğan etmişlər.

SEMPOZYUM ÖZET KİTABI ISBN 978-605-9885-79-9 20-23 MART 2018

www.iksadkongre.org

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAIJAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

Azərbaycan musiqisi irsinə ümumi bir nəzər saldıığımızda aydın olur ki, bahar bayramı və ya novruz bayramı ilə ilgili musiqilər əsasən üç yöndən:

a. Azərbaycan xalq musiqisində, **b.** Professional bəstəkar yaradıcılığında və **c.** Azərbaycan xalq rəqslərində özünü göstərməkdədir.

1. Azərbaycan xalq musiqi sənətində bahar, novruz bayramına həsr olunmuş nümunələri iki mövqedə dəyərləndirə bilərik:

a. Aşıq yaradıcılığında, aşıq ifaçılığı sənətində yer alan novruz mövzulu, bahar motifli musiqili-poetik şeir nümunələri.

b. Sazəndələrimizin müşayiəti ilə xanəndələrimizin ifa etdiyi bahar, novruz ahəngli, vokal-instrumental musiqi örnəkləri.

2. Azərbaycan bəstəkarlarının-musiqiçilərinin yaradıcılığında bahar fəslinə və ya novruz bayramına həsr olunmuş musiqi əsərləri ikinci qrupda qərar alır. Bu qrupu da iki yöndən təhlil edə bilərik:

a. Professional bəstəkarlarımızın bahar, novruz bayramı münasibəti ilə yazdığı məxsusi əsərlər. Novruz, bahar mövzusunda olan uşaq mahnıları da bu qrupda yer almaqdadır.

b. Amator musiqiçilərimizin, həvəskar bəstəkarlarımız olan xanəndə və müğənnilərimizin bahar ayının şəninə bəstələdiyi, novruz bayramına ithaf etdikləri mahnılar.

3. Fərqli gül çiçək, bitkilərlə zəngin olan yaz mövsümünə, onun nemətlərinə o cümlədən, bahar bayramına həsr olunmuş, eyni adlı və ya Novruz atributlarının isimlərini özündə yaşadan Azərbaycan rəqs musiqiləri.

Azərbaycan musiqisində novruzun, baharın izləri adlı məqaləmizdə çıxardığımız xülasəni iki yöndən belə qruplaşdırma bilərik.

1. Baharın, yazın gəlişini tərənnüm edən bir çox xalq musiqi nümunələrinin müəllifi və söz yazarı anonimdir.

2. Musiqisinin bəstəkarı bilinən, fəqət söz yazarının müəllifi bəlli olmayan Novruz, bahar temalı musiqilər.

3. Sözlərinin və musiqisinin müəllifi eyni şəxsə aid olan (Razim Paşayev, İlqar İmamverdiyev, Səadət Fərziyeva), baharın, yazın gəlişini tərənnüm edən mahnılar.

4. Musiqisi xalqa aid, anonim olan novruz, bahar motifli mahnılar.

5. Müəllifi konkret bir bəstəkara aid olan novruz, bahar motifli mahnılar

6. Musiqisi xanəndələrə aid olan novruz, bahar motifli mahnılar.

7. Musiqisi müğənnilərə aid olan novruz, bahar motifli mahnılar.

8. Musiqisi tar, kaman və s. instrumental ifaçı sənətkarlara aid olan novruz, bahar motifli mahnılar.

Yekun olaraq qeyd etməliyik ki, “Azərbaycan musiqisində baharın izləri” adlı məqalə əslində xüsusi tədqiqata cəlb oluna bilən dissertasiya mövzudur.

Açar sözlər: Azərbaycan, Novruz, musiqi, bayram

BİR QARABAĞ XALÇASININ KOMPOZİSİYASI HAQQINDA

Prof. Dr. Validə PAŞAYEVA

Türkiyə Cümhuriyyəti Atatürk Universiteti
valide@atauni.edu.tr, pashayeva@hotmail.com

ÖZET

Qarabağın Azərbaycanın qədim xalçaçılıq mərkəzlərindən biri olduğu bəllidir. Qarabağ qrupuna aid xalçaların arasında Bərdə bölgəsinə aid xalçaların özünəməxsus yeri vardır. Karvan yollarının qovşağında yerləşən Bərdə şəhəri orta əsrlərdə Yaxın və Orta Şərqi əsas ticarət və sənət mərkəzlərindən biri idi. Burada toxunan “Çələbi”, “Qoca”, “Balıq”, “Xan-tirmə” və s. xalça çeşidləri məşhurdur. Bərdə bölgəsinə aid xalçalardan biri də “Bərdə” xalçasıdır.

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAJCAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

Kerimzade, henüz genç yaşta yazdığı hikayeleriyle edebiyat dünyasının dikkatini çekmeyi başarmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren eserleri yoğun biçimde yayımlanmaya başlayan yazarı geniş halk kitlelerine tanıtan ise tarihi romanlarıdır. Ferman Kerimzade ve çağdaşlarının bizzat şahit olduğu sürgün, yargısız infaz ve katliamlar bu nesli derinden etkilemiştir. Türk tarih, edebiyat ve kültürüne düşkün olan yazar, tarihi olayları roman formu içinde anlatır. İnceleme konumuzu oluşturan *Karlı Aşırım*, *Hüdaferin Köprüsü* ve *Çaldıran Dövüşü* adlı eserler Ferman Kerimzade'nin en önemli tarihi romanlarıdır.

Yaptığımız incelemede *Karlı Aşırım*'da Kerimzade'nin Sovyet toplumunda 1930'lu yıllarda ortaya çıkan büyük aksaklık ve çelişkileri gözler önüne serdiğini tespit ettik. Yazar. kolektifleştirme döneminin zorluklarını, diğer edebiyatçıların yazdıklarını tekrarlamadan kendine özgü bir üslupla anlatır. Romanında, Sovyetler Birliğinin uyguladığı kolhoz sistemini ve aksayan uygulamanın doğurduğu olumsuz sonuçları bir roman bütünlüğü içinde dile getirir. Kolhoz sistemini kabul etmeyen ve karşı koyup isyan çıkaran Kerbelayı İsmail romanın başkişisidir.. Yaşadığı yeri terk ederek kendisiyle aynı fikirlere sahip bir grup insanla dağlara çıkmış, Rus ve Ermeni çeteleriyle savaşmıştır. Milli benliğinden asla ödün vermeyen Kerbelayı İsmail, yapılan zulüm neticesinde bir grup Azerbaycan Türkü ile birlikte Türkiye'ye geçmiştir. Burada Iğdır'ın Taşburun kasabasına yerleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmiş, soyadı kanunu ile tam adı İsmail Çimen olmuştur. Başka bir ifadeyle, *Karlı Aşırım*, mezarı Iğdır'da bulunan Kerbelayı İsmail'in gerçek hayat ve mücadelesini anlatan tarihi bir romandır.

Araştırmamızda *Hüdaferin Köprüsü* romanının 15. asrın sonu, 16. asrın başında ortaya çıkan ibretli olayları anlattığını belirledik. Şah İsmail'in çocukluk ve gençlik yıllarının tasvir edildiği eserde, onun yönetimi ele almak için giriştiği mücadele dile getirilmektedir. Romanda Şah İsmail Hatayi, bir yandan kabına sığmayan yiğit, öte yandan büyük bir şair olarak vasıflandırılır. Bunlara ek olarak akil bir devlet adamı olarak karakterize edilir.

Hüdaferin Köprüsü'nun devamı olarak yazılan *Çaldıran Dövüşü*'nde siyaset sahasına yeni adım atan Şah İsmail'in birleşik ve güçlü Azerbaycan için verdiği zorlu mücadele anlatılır. Güçlü bir hükümdar ve bilge bir devlet adamı olarak vasıflandırılan Şah İsmail'in ülkesinde kültür, sanat ve medeniyetin yükselmesi için gösterdiği çaba dile getirilir. Roman 15 ve 16. asırda Azerbaycan halkının yaşantısını gerçekçi biçimde aksettirmesi yönünden dikkat çekicidir.

Netice olarak Azerbaycan'da tarihi romanlarıyla ünlenen yazar Ferman Kerimzade'nin Türkiye'de ve tüm Türk dünyasında layık olduğu biçimde tanınması en büyük arzumuzdur.

Anahtar Kelimeler: Türk dünyası, Çağdaş Azerbaycan edebiyatı, Ferman Kerimzade, tarihi roman, Şah İsmail Hatayi

DİLENCİLİK SINIFININ DİĞER SOSYAL SINIFLARA ENTEGRASYONU İSLAM FİNANS UYGULAMALARIYLA SAĞLANMASI ÜZERİNE BİRTEKLİF

Dr. İsmail ÇELİK

Süleyman Demirel Üniversitesi

ismailcelik@sdu.edu.tr

ÖZET

Dilencilik sosyal hayatın önemli kültürel zenginliği ve gerçeğidir. Bu olguyu sosyal yaşamdan tamamen kaldırmak mümkün değildir. Fakat bu müessesenin de ıslahı ve olumlu şekilde yönünün belli amaçlara göre yönlendirilmesi ile dilenciler ve bunlara yardım edenlerin de mutmain olabilecekleri bir fon oluşturulabilir.

I.ULUSLARARASI BAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAJYCAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

Öncelikli olarak basit bir şekilde yapılan bir hesaplama ile bu olguda gerçekleşen finansal boyuta kısaca bakmak gerekir. Türkiye şartlarında örnekleme yapıldığında Türkiye’de ortalama dilenci sayısının 50. 000 kişi olması esas alındığında günlük dilenci cirosunun da en az rakam olan 50 lira ile çarpıldığında bir günlük toplam bu sektördeki toplanan para 2.500.000 TL olacaktır. Bu rakama göre nelerin ekonomik hayata kavuşma imkânı bulanabileceği düşünüldüğünde; bir günlük ciro ile bir okul, 1 haftalıkla 80 yataklı 2 hastane, 1 aylıkla 8 hastane bir yıllıkla da 96 hastane veya bu eşdeğerde başka ekonomik bir eser hayata geçirilebilir. Bu ekonomik birimler sadece altyapı şeklindeki bir yapılanmadan bahsetmek anlamına gelmeyecektir. Bu yapıların varlığı binlerce iş gücünün istihdamını, farklı sektörlerin buralarda iş sahaları oluşturmasını da beraberinde getirecektir. Buradaki hastane sembolik bir örnektir. Herhangi bir sektör kuruluşu bu anlamda değerlendirilebilir.

Elektronik dilencilik uygulamalarının farklı dijital ortam uygulamalarında hayata geçirilerek bir “balık tutmayı öğret fonu” gibi isimle fon oluşturulabilir. “Sağ elin verdiği sol el görmesin” erdeminin bu şekilde pratiğe geçmesi de söz konusu olabilecektir. Fakat bu fonun hayata geçirilmesi ile müteşebbislere sunulacak kaynakların kullanımında ortaya çıkacak sektörlerde istihdam edilecek iş gücünün yoğun olarak eğitilmiş dilencilerle örgütlenmesi sağlanmalıdır. Zaman içerisinde bu kişiler de sosyal hayattaki konumları sosyal refah seviyesinin standartlarına göre şekillenmeye başlayacağı için dilencilik olgusu bu şekilde ıslah edilebilecektir. Bu süreçte yine devlet yönetimi ve toplumsal bilincin oluşturduğu mutabakatla konunun üzerine eğilmek gerekmektedir.

Bu konudaki bilimsel çalışmalar literatür olarak tarandığında dilencilik sektörü ve ya sosyal olgusu konusunda çalışmalar olmasına karşın üzerinde çalışılan bağlamda bir bilimsel çalışmanın söz konusu olmadığı görülmüştür. Konu tam metin haline getirilirken sosyal kültürden ve İslâm dininin temel kaynaklarından faydalanılmıştır. Bu çalışmanın esin kaynağı ise ilk etapta “balık verme, balık tutmayı öğret” anonim sözü olmuştur.

Bu çalışma ile İslâm finans piyasasına kaynak bulunması söz konusu olabileceği gibi, dilencilik kültürü, zamanla toplumun diğer sosyal katmanlarını şekillendiren kültürle entegre olarak dilencilerin toplumun sosyal hayatta birlikte yaşanması gereken bir sosyal tabaka olabileceği ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimler: İslâm Finansı, Dilencilik, Kültür

ПРАЗДНИК В ТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ (ПО МОТИВАМ «КНИГИ ОТЦА НАШЕГО КОРКУТА»)

Аязбекова С.Ш.

*Доктор философских наук, профессор
Академик IASHE (Великобритания)
ayazbekova@mail.ru*

Тезисы

Праздник – один из важнейших социокультурных институтов человеческого общества. В праздниках разных народов мира проявилась общность многих характеристик. Что касается тюркских праздников, то, в них, наряду с мировыми универсалиями, воплотились все важнейшие признаки тюркской цивилизации: единство

территории, общность этногенеза, языковая общность, наличие и особенности календаря, религии, единство культуры, менталитета и эстетических форм¹.

На основе анализа «Книги отца нашего Коркута» проследим в цивилизационном контексте особенности тюркских праздников, такие как: иницирующая роль хана в проведении праздника, широкий охват населения, консервативность проведения, повышенная роль эстетических форм, распределение ролей и рассадка в соответствии с социальной стратификацией, приготовление традиционных тюркских блюд, проведение состязаний и религиозных действий.

1. Иницирующая роль хана в проведении праздника. Именно хан берет на себя решение о проведении праздника и главное управление им. Так, в «Песне о Бамси-Бейреке, сыне Кан-Буры» есть такое описание роли хана в проведении праздника:

«Сын Кам-Гана хан Баюндур встал со своего места, велел поставить на черную землю свой шатер с белым верхом. Велел поднять до небес пеструю палатку, велел разложить в тысяче мест шелковые ковры»ⁱⁱ.

2. Широкий охват населения, независимо от социального статуса человека, характеризует все праздники, проводимые раз в год¹. Картина такого пира представлена в рассказах о Дерсе-хане, Богач-хане, Бамси-Бейреке, Иекенке, Амране и Секреке.

3. Консервативность проведения отличает все праздники; в них традиции, ритуалы, обычаи и обряды занимают особое место. К примеру, сигналом-приглашением на праздник был костер:

«У огузского племени был обычай. Когда сзывали огузских джигитов и дев на празднество, на вершине Высокой горы разжигали костер. Увидев огонь, на других горах тоже разводили костры, и так все люди узнавали, что надо одеться понарядней и пойти на пир»ⁱⁱⁱ.

Велика роль традиций и обычаев в праздниках жизненного цикла, что наглядно видно в описании свадьбы сына Бай-Бура-бека Бейрека с дочерью царя Бай-Биджана. Строгому ритуалу был подчинен и праздник введения в статус хана:

« В логове льва у Белой скалы собрались джигиты. Газан на буром коне стоял лицом к лицу с огузскими всадниками. Джигиты накиннули на шею Газану шелковый аркан, скинули его с коня на землю. Газан забарахтался. Джигиты ухватились за концы аркана и стали тянуть. Газан чуть не задохся. Но – таков обычай. Таков обряд избрания хана»^{iv}.

В данном отрывке представлен древнетюркский обряд инициации, цель которого – посвящение в статус хана. Обряд подчинен строгой схеме - ритуальная смерть неопита и его воскрешение в новом сакральном качестве – статусе хана.

4. Повышенная роль эстетических форм - тюркского эпоса, мифов, легенд, пословиц, поговорок, музыкального и танцевального искусства отличает все тюркские праздники. В их преддверии *«гулко звучат большие барабаны, поют золотые трубы, звуки зурны устремляются в небо»^v.*

¹ Судя по описанию, речь идет о календарном весеннем празднике Нурыз-байрам.

5. **Распределение ролей и рассадка гостей в соответствии с социальной стратификацией** наблюдается в описаниях и проведении многих праздников:

«Джигиты по одному подъезжали, слезали с коней, подходили к большой островерхой палатке, приветствовали сидящего на возвышении Баяндур-хана. Рядом с Баяндур-ханом стоял его визирь Алп-Аруз... Алп-Аруз провожал гостей в палатки. Палатки были трех цветов: белые, золотистые, черные.

...Баяндур-хан повелел: у кого сын – разместить в белой палатке, у кого дочь – в золотистой. А у кого нет ни сына, ни дочери, того, сказал он, поместите в черной палатке, постелите ему черный войлок, поставьте перед ним мясо черного барана. Станет есть – пусть ест, не станет – пусть идет куда хочет. У кого нет ни сына, ни дочери, того бог невзлюбил и мы любить не станем»^{vi}.

Данный пример показывает высокую роль социальной стратификации в организации и проведении тюркских праздников. В период проведения праздников основой такой стратификации становился статус джигита, который определялся в соответствии с его семейным положением.

6. **Приготовление традиционных тюркских блюд** – неотъемлемая часть тюркских праздников. Они становятся демонстрацией социального статуса, своеобразным актом жертвоприношения и залогом будущего процветания:

«Хлебосольство широкое всем, кто пришел, открывается.

Кувшины бездонные, широкогорлые щедры ставятся. В девяти местах в медных котлах мясо варится. Кубки и чаши на ножках золотых в ряд выстраиваются»^{vii}.

7. **Проведение состязаний** является постоянной частью всех тюркских празднеств. Это могут быть спортивные состязания, единоборства, игры. В «Книге отца нашего Коркута» описывается и бой, который проводился на праздниках между разными животными:

8. *«Недалеке была огорожена площадка. Через некоторое время на эту площадку обратились все взоры. На нее выпустили быка и верблюда с налитыми кровью глазами. Они были выучены для боя. Трое мужчин справа, трое слева удерживали быка на железной цепи. Вывели быка на середину. С другой стороны шестеро мужчин привели верблюда»^{viii}* **Проведение религиозных действий** сопровождает многие праздники. Весьма примечательным является тот факт, что на праздниках обращение к Аллаху звучит в форме песни-благопожелания хозяину празднества:

«Твои черные горы да не сокрушатся; твое тенистое крепкое дерево да не будет срублено; да будет местом твоего белобородого отца рай, да будет местом твоей седокудрой матери горняя обитель; да не разлучит (тебя бог) с сыновьями и братьями; когда настанет конец, да не разлучит (тебя бог) с чистой верой; да увидят лик (божий) говорящие аминь! Да соединится в одно (наша молитва), да стоит твердо; да будут прощены твои грехи ради лика Мухаммеда избранного, чье имя славно, хан мой!»^{ix}.

Эта песня показывает, что молитва исполняется в традиционном древнетюркском музыкально-поэтическом жанре благопожеланий – бата.

I.ULUSLARARASI VAHTİYAR VAHAPZADE, AZERBAJYCAN KÜLTÜRÜ, TARİHİ VE EDEBİYATI SEMPOZYUMU

Обобщая сказанное, можно сделать вывод о том, что распространение и идентичность многих праздников в ареале распространения тюркской цивилизации, а также их сохранение в современный исторический период свидетельствуют об институционализации цивилизации, внутрицивилизационной целостности, а также о ее существовании и в наши дни.

ⁱ Аязбеков С.А., Аязбекова С.Ш.

ⁱⁱ Книга моего деда Коркута. М-Л. АН СССР. 1962

ⁱⁱⁱ Анар. Деде Коркут. Повесть по мотивам азербайджанского эпоса. – Б.: Гянджлик, 1988. – С. 16.

^{iv} Анар. Деде Коркут. Повесть по мотивам азербайджанского эпоса. – Б.: Гянджлик, 1988. – С. 38.

^v Анар. Деде Коркут. Повесть по мотивам азербайджанского эпоса. – Б.: Гянджлик, 1988. – С. 16.

^{vi} Анар. Деде Коркут. Повесть по мотивам азербайджанского эпоса. – Б.: Гянджлик, 1988. – С. 19.

^{vii} Книга отца нашего Коркута. Б.: Язычы, 1989. – С. 92.

^{viii} Анар. Деде Коркут. Повесть по мотивам азербайджанского эпоса. – Б.: Гянджлик, 1988. – С. 26.

^{ix} Книга моего деда Коркута. М-Л. АН СССР. 1962.

TÜRKÇENİN MİLLÎ KİMLİK İNŞASINDAKİ ÖNEMİ

Prof. Dr. Bekir ÇINAR

Niğde Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü NİĞDE / TÜRKİYE

E-mail: bcinar67@gmail.com

Bir millete şahsiyet veren, onu diğer milletlerden farklı kılan, millî kültür hazinesidir. Bu hazine, o milletin düşünce tarzını, yaşayış biçimini, dünya görüşünü belirler. Kültür, o milletin inanç, ahlâk nizamı, tarih ve dil şuurunu oluşturur. Kültürün en önemli unsuru ise dildir. Dil, kültürün oluşmasında mihenk taşıdır ve milletin doğmamışlarıyla ölmüşleri arasında köprü kurar. Kıymetini bilmediğimiz değerler arasında birinci sırayı alıyor bu gün dilimiz.

Büyük milletlerin büyük dilleri vardır. Çünkü büyük milletleri vücuda getiren, büyük idealler ve büyük düşüncelerdir. Türkçe 1280 yıldan beri yazılı belgesi olan yaklaşık 250 milyon insanın konuştuğu dünyanın en büyük dillerinden biridir. Türkçe, tarihin her döneminde büyük badirelerle karşılaşmış, bunları aşmış bir dildir. Dilin önemi konusunda Yahya Kemal, “*Türkçenin konuşulduğu yerler vatanınızdır.*” diyor. Napolyon ise “*Kelimelerin girebildiği yerde silah patlatmaya gerek yoktur.*” diyerek dil ile ülkeler fethetme iddiasındadır. Cemil Meriç ise, “*Kamus bir milletin hafızasıdır, her mukaddesatı yıkan Fransız İhtilâli tek bir değere dokunmamıştır: Kamusa. Çünkü kamusa uzanan el namusa uzanmıştır.*” diyerek dil ile namusu eşit tutmuştur.

Günümüzde Türkçemizi ve millî birliğimizi en çok tehdit eden unsurları ana hatlarıyla; . dilimizdeki yozlaşma ve anlam daralması, başka bir dilde eğitim, dil terörü (söylemlerdeki terörizm), etnik ayrıştırma şeklinde özetlenebilir.

Dil ile düşünce, toplum ile millet arasında muhteşem bir bağ vardır. Yani insanlar konuştukları gibi düşünürler. “*Millet, aynı dili konuşan insan topluluğu demektir*”. Bu fikirden hareketle, aynı coğrafyada farklı dilleri konuşan insanların aynı millet olamayacağı gibi, farklı coğrafyalarda aynı dili konuşan insanların aynı millet olabileceği sonucuna ulaşabiliriz.

Bu üretilen sorunlar karşısında Türk aydınının ve Türk devletini yönetenlerin büyük sorumluluğu vardır. Öncelikle Türk aydını çağı iyi okumalı, onu şekillendirmeli ve inşa etmelidir. Onun gündelik siyasetle işi olmamalı ve hakikat karşısında amentü gibi bir görüşü ve duruşu olmalıdır. Türk aydınının, bu toplumda yeniden dil, tarih, kültür ve millî kimlik inşa etme sorumluluğu vardır. Bütün Türk aydınları, vatanın en fakir, en yoksul ve en çaresiz anında sevildiğini, cümle cümle, kelime kelime ve harf harf bilmeli ve toplumu bu yönde aydınlatmalıdır. Türk toplumunun, bu ülkenin değerleriyle menfaat ilişkisi değil, gönül ve aşk ilişkisi olduğu zihinlere nakşedilmelidir.